

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových studií

Bakalářská práce

Tereza Řezníková

**Sociální a environmentální důsledky pěstování kaka
v západní Africe**

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph. D.

OLOMOUC 2015

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím odborné literatury a ostatních pramenů, které jsou v práci citovány. Kompletní seznam všech zdrojů je uveden na konci práce.

V Olomouci 15. 5. 2015

.....

Podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu panu Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph. D. za pomoc a rady při zpracování bakalářské práce.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza ŘEZNÍKOVÁ**
Osobní číslo: **R11378**
Studijní program: **B1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Sociální a enviromentální důsledky pěstování kakaa v západní Africe**
Zadávací katedra: **Katedra rozvojových studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Hlavním cílem práce je zhodnotit sociální a enviromentální dopady pěstování kakaa na státy západní Afriky. V první části práce bude zmapována problematika pěstování kakaa a obchodování s ním v globální perspektivě a historie pěstování kakaa v západní Africe. Na případových studiích dvou zemí (Pobřeží Slonoviny a Ghana) budou zhodnoceny negativní důsledky pěstování kakaa pro dané společnosti a současně zhodnoceny udržitelnější alternativy produkce této plodiny (FairTrade, biozemědělství)

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **10 - 15 tisíc slov**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

Jaffe S.: Exporting High-value Commodities: Success Stories from Developing Countries R. Dand.: The International Cocoa Trade P. Abbott: Towards More Socially Responsible Cocoa Trade Fell A. M.: Trade Liberalization and Environmental Justice in the Ivorian Cocoa Industry Duignan P., Gann L. H.: Colonialism in Africa 1870 - 1960: The Economics of Colonialism

Vedoucí bakalářské práce: **Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.**
Katedra klasické filologie

Datum zadání bakalářské práce: **25. dubna 2013**
Termín odevzdání bakalářské práce: **16. dubna 2014**

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 25. ledna 2013

Abstrakt

Hlavním cílem této bakalářské práce je zhodnotit a popsat nejvýznamější sociální a enviromentální dopady pěstování kakaá na státy západní Afriky. První část práce se zabývá pěstováním a historií pěstování kakaá v západní Africe a obchodováním s ním v globální perspektivě. V druhé části práce bude na případových studíích dvou zemí (Pobřeží Slonoviny a Ghana) bude popsán historický vývoj pěstování kakaá a jeho negativní důsledky pro dané společnosti a životní prostředí. Současně budou zhodnoceny udržitelnější alternativy produkce kakaá (Fair Trade, organické kakao)

Klíčová slova

Kakao, tržní plodina, nerovnost, chudoba, dětská práce, odlesňování, Fair Trade, západní Afrika, Ghana, Pobřeží slonoviny

Abstract

The main objective of this Bachelor thesis is evaluation and description of the most significant social and environmental impacts of cocoa production in West Africa. The first part of thesis is focused on production and history of production of cocoa in West Africa and international cocoa trade. In the second part is in the study case of two countries (Ivory Coast and Ghana) described historical development of cocoa production and its negative impacts on the society and the environment. Alternative and more sustainable forms of production like Faire Trade and organic cocoa will be also evaluated.

Key words

Cocoa, cash crop, inequality, poverty, child labor, deforestation, Fair Trade, West Africa, Ghana, Ivory Coast

Obsah

ÚVOD.....	14
1. HISTORIE PĚSTOVÁNÍ KAKAA VE SVĚTĚ.....	15
1. 1. PŮVOD KAKAOVNÍKU.....	15
1. 2. POČÁTEK KONZUMACE KAKAA V EVROPĚ.....	16
2. 3. POČÁTKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V AFRICE.....	16
2. PRODUKCE A ZPRACOVÁNÍ KAKAOVÝCH BOBŮ.....	17
2. 1. PĚSTOVÁNÍ KAKAOVNÍKŮ.....	17
2. 1. 1. Systémy pěstování kaka.....	18
2. 2. SKLIZEŇ A ZPRACOVÁNÍ KAKAOVÝCH BOBŮ.....	19
3. MEZINÁRODNÍ OBCHOD S KAKAEM.....	19
3. 1. DODAVATELSKÝ ŘETĚZEC.....	20
3. 2. GLOBÁLNÍ PRODUKCE KAKAA.....	21
3. 3. SPOTŘEBA KAKAA.....	22
3. 4. CENA KAKAA.....	23
3. 4. 1 Cena kaka na světovém trhu.....	23
3. 4. 1. Příjmy farmářů.....	24
3. 4. 2. Celní eskalace.....	24
4. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V ZÁPADNÍ AFRICE.....	25
4. 1. NÍZKÉ PŘIJMY FARMÁŘŮ A CHUDOBA.....	25
4. 2. ZNEUŽÍVÁNÍ PRACOVNÍ SÍLY A DĚTSKÁ PRÁCE.....	26
4. 2. 1. Právní vymezení dětské práce.....	27
4. 2. 2. Výskyt dětské práce v západní Africe.....	28
4. 2. 3. Obchodování s dětmi.....	29
4. 2. 4. Pracovní podmínky na kakaových plantážích	30

4. 2. 5. Mezinárodní reakce na dětskou práci v kakaovém průmyslu.....	30
4. 3. ETNICKÉ KONFLIKTY.....	32
5. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA	
V ZÁPADNÍ AFRICE.....	32
5. 1 ODLESŇOVÁNÍ DEŠTNÝCH PRALESŮ.....	32
5. 2. ÚBYTEK BIODIVERZITY.....	33
5. 3. VYUŽÍVÁNÍ UMĚLÝCH HNOJIV A PESTICIDŮ.....	35
5. 4. DEGRADACE PŮDY A PŮDNÍ EROZE.....	36
5. 5. SPOTŘEBA A ZNEČIŠTĚNÍ BĚHEM SKLIZNĚ A PRODUKCE.....	37
5. 5. 1. Odpad během produkce.....	37
5. 5. 2. Spotřeba vody.....	37
5. 5. 3. Znečištění vody.....	37
6. ALTERNATIVNÍ PRODUKCE KAKAA.....	38
6. 1. MEZINÁRODNÍ CERTIFIKÁTY V KAKAOVÉ PRODUKCI.....	38
6. 1. 1. Fair Trade.....	38
6. 1. 1. 1. Podíl Fair Trade produkce.....	39
6. 1. 2. Organické certifikáty.....	39
6. 1. 2. 1. Rainforest Alliance.....	39
6. 1. 2. 2. UTZ Certified.....	40
6. 1. 2. 3. Certifikát Organic.....	40
7. PĚSTOVÁNÍ KAKAA NA POBŘEŽÍ SLONOVINY.....	41
7. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ ZEMĚ.....	41
7. 1. 1. Počátky pěstování kaka.....	41
7. 1. 2. Vývoj v zemi po získání nezávislosti.....	42
7. 1. 3. Liberalizace obchodu a jeho vliv na produkci kaka.....	44

7. 2. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA.....	44
7. 2. 1. Etnické napětí a občanská válka.....	44
7. 2. 2. Krize a 2. občanská válka.....	45
7. 2. 3. Sociální podmínky farmářů.....	46
7. 2. 3. 1. Příjmy farmářů.....	46
7. 2. 4. Dětská práce.....	47
7. 2. 4. 1. Právní úprava dětské práce v zemi	47
7. 2. 4. 2. Výskyt dětské práce na Pobřeží slonoviny.....	47
7. 2. 4. 3. Vliv dětské práce na vzdělání.....	48
7. 2. 4. 4. Obchodování s dětmi.....	49
7. 3. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA.....	50
7. 3. 1. Odlesňování deštných pralesů.....	50
7. 3. 2. Další důsledky.....	51
7. 4. PRODUKCE CERTIFIKOVANÉHO KAKAA.....	51
7. 4. 1 . Fair trade.....	51
7. 4. 2. Další certifikáty.....	51
8. PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ.....	52
8. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ	52
8. 1. 1. Počátky pěstování kaka a na Zlatém pobřeží.....	52
8. 1. 2. Vývoj země po získání nezávislosti.....	54
8. 1. 3. Produkce kaka a v období politické a ekonomické nestability.....	55
8. 2. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ.....	56
8. 2. 1. Sociální situace farmářů.....	56
8. 2. 2. Dětská práce.....	57
8. 2. 2. 1. Právní úprava v Ghaně.....	57

8. 2. 2. 2. Výskyt dětská práce v Ghaně.....	57
8. 2. 2. 3. Vliv dětské práce na vzdělání v zemi.....	58
8. 3. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ.....	58
8. 3. 1. Odlesňování	58
8. 3. 2. Další environmentální problémy.....	59
8. 4. PRODUKCE CERTIFIKOVANÉHO KAKAA.....	59
8. 4. 1. Fair Trade.....	59
8. 4. 2. Ostatní certifikáty.....	59
9. SROVNÁNÍ PRODUKCE A DŮSLEDKŮ NA POBŘEŽÍ SLONOVINY A V GHANĚ.....	60
ZÁVĚR.....	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	63

Seznam použitých tabulek

Tab. 1 – Globální produkce kakaa.....	21
Tab. 2 – Celková spotřeba kakaa.....	22
Tab. 3 – Spotřeba kakaa na obyvatele.....	23

Seznam použitých zkratk

ILRF	International Labor Rights Forum Mezinárodní forum pro lidská práva
ICCO	International Cocoa Organization Mezinárodní kakaová organizace
WCF	World Cocoa Foundation Mezinárodní nadace kakaá
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development Konference OSN o obchodu a rozvoji
OSN	Organizace spojených národů
CRC	Convention on the Rights of the Child Úmluva o právech dětí
OHCHR	Office of the United Nations High Commissioner of Human Rights Úřad vysokého komisaře OSN pro lidská práva
ILO	International Labor Organization Mezinárodní organizace práce
ECOWAS	Economic Community of West African States Hospodářské společenství západoafrických států
C138	Minimum Age Convention Úmluva o nejnižším věku pro vstup do zaměstnání
C182	Worst Forms of Child Labour Convention Úmluva o zákazu a okamžitých opatření k odstranění nejhorších forem dětské práce
USDOL	U. S. Department of Labor Ministerstvo práce Spojených států Amerických

FLO	Fairtrade Labelling Organization Organizace pro Fairtrade označení
CIA	Central Intelligence Agency Ústřední zpravodajská služba
COCOBOD	Ghana Cocoa Board Úřad pro kaka v Ghaně
USDA	United States Department of Agriculture Ministerstvo zemědělství Spojených států Amerických

ÚVOD

Kakaové boby jsou klasickou tržní plodinou. Veškerá světová produkce v současné době pochází z rozvojových zemí v Africe, Asii a Jižní Americe. Obyvatelé těchto zemí se přitom na konečné spotřebě kakaa podílí minimálně. Na světě dnes žije 5 až 6 milionů farmářů, kteří pěstují kakao a živobytí více než 40 milionů lidí závisí přímo nebo nepřímo na produkci této plodiny.

Hlavním cílem této práce je popsat a zhodnotit negativní sociální a environmentální důsledky intenzivní produkce kakaa v západní Africe, která je závislá především na poptávce z rozvinutých zemí na Západě. Poptávka po této plodině v historii často brzdila země v diverzifikaci ekonomiky a přispěla tak k dnešnímu monokulturnímu pěstování kakaa a velké závislosti farmářů v západní Africe na této plodině. Intenzivní monokulturní produkce dnes ohrožuje zdraví ekosystému a narušuje biodiverzitu v těchto zemích. Navíc pro obyvatele produkčních zemí může znamenat problém pro potravinovou bezpečnost, protože při snaze o zvýšení produkce a zisků z kakaa v zemích často není dostatečné množství půdy pro pěstování potravin pro místní spotřebu.

V první části práce bude rozebrána obecná historie kakaa a rozšiřování jeho pěstování ve světě a způsob pěstování. Dále bude nastíněn mezinárodní obchod s kakaem, jeho spotřeba a produkce a problematika cen kakaa, především pak nepoměr mezi příjmy farmářů a cenou kakaa na světovém trhu. Poté uvedu nejvýznamější sociální a environmentální důsledky související s pěstováním kakaa v zemích západní Afriky. Nakonec budou představeny alternativní způsoby produkce jako je Fair Trade nebo organické pěstování kakao a jejich možné přispění k řešení některých negativních důsledků pěstování.

V druhé části práce bude konkrétně rozebrána situace dvou největších producentů kakaa na světě – Ghany a Pobřeží slonoviny. U obou zemí popíšu historické souvislosti podstatné pro rozšiřování produkce i dnešní pěstování kakaa a nejvýraznější dopady na společnost v těchto zemích a na životní prostředí.

Bakalářská práce bude zpracována metodou rešerše dostupné odborné literatury na vybrané téma.

1. HISTORIE PĚSTOVÁNÍ KAKAA VE SVĚTĚ

1. 1. PŮVOD KAKAOVNÍKU

Kakaovníky, stromy na kterých se pěstují kakaové boby, mají svůj původ v severní části Jižní Ameriky v oblasti Amazonie. (DAND, 1996, str. 20)

Podle nálezů archeologa H. S. Hendersona z Honduraské vesnice v údolí řeky Ulúa, historie kakaa sahá do 1400 až 1100 př. n. l. Archeologické sídlo Puerto Escondido v údolí řeky Ulúa dostalo pro úrodnost a kvalitu zdejší půdy, která je k pěstování kakaových bobů velmi příznivá, přezdívku „kolébka čokolády“. Dříve než lidé znali kakao ve formě, která je nám dnes nejbližší, tedy jako čokoládu, používali ho původní obyvatelé Amazonie k výrobě alkoholického nápoje zvaného xocoatl, chicolatl nebo cacahuatl. Tyto nápoje měly okolo 5 % obsahu alkoholu a hrály významnou roli při oslavách a rituálech původních obyvatel. (MAUGH, 2007)

Přibližně před třemi tisíci lety do oblasti Mexického zálivu poblíž tropického pralesa přišli Olmékové. V této oblasti s ideálními podmínkami pro růst kakaovníků se postupně usazovali a začínali s jejich pěstováním. Po několika století Olmékové i jiné kmeny v této oblasti používali kakaové boby jako platidlo.

Po zániku Olmécké říše kolem 4. století našeho letopočtu území obsadili Mayové, kteří nazývali kakaovník cacahuaquechtl – „strom“. Také název botanický název kakaovníku Theobroma cacao pochází od Mayů a v překladu znamená „pokrm bohů“, jelikož Mayové věřili v jeho posvátnost a magické schopnosti. (DAND, 1996)

I v mayské kultuře sloužily kakaové boby jako platidlo aj eden otrok údajně stál kolem sto almondů (kakaových bobů). Podle toho mělo kakao v této době neobyčejně vysokou hodnotu nebo naopak otroci měli velmi malou hodnotu. (DOMENICI, 2006, str. 91)

Pro Aztéky v období 14. až 15. století našeho letopočtu na území dnešního Mexika byla oblíbeným nápojem čokolády, připravovala se z drcených kakaových bobů a ochucovala se vanilkou nebo jiným kořením. Aztécký císař Montezuma měl údajně v čokoládě takovou zálibu, že vypil nejméně padesát džbánů denně. (PRESCOTT, 1956, str. 283)

Aztékové věřili, že kakaovníky jim byly přineseny krále Quetzalcoatla, který byl považován za Boha vzduchu. I pro ně tak mělo velkou cenu a kakaové boby nahrazovaly Aztécké peníze. Jejich hodnota byla určována podle velikosti bobů. (PRESCOTT, 1956, str. 289-290)

1. 2. POČÁTEK KONZUMACE KAKAA V EVROPĚ

Evropa poprvé poznala kakao v roce 1502, kdy Kryštof Kolumbus přivezl několik kakaových bobů pro španělského krále Ferdinanda. Ten ovšem chutí nápoje z této plodiny nebyl příliš nadšen, zřejmě proto, že Kolumbus neznal správný postup při přípravě nebo proto, že kvalita a chuť bobů byla znehodnocena náročnou cestou. Znovu chuť kakaa představil Španělsku mořeplavec Hernán Cortez. Po návratu z Ameriky napsal dopis králi Karlovi I., ve kterém vypráví o „zázračném“ nápoji, který pomáhá proti únavě. Následné objevení cukru zvýšila poptávku po kakau ve Španělsku a kakao. (DAND, 1996, str. 3)

Během svých námořních výprav Cortez a poté jeho následovníci vozili semena kakaovníku a při svých zastávkách je zasazovali na nových oblastech. V roce 1525 tak přivezli kakao na Trinidad, v roce 1560 na Celebes a na Jávu a na konci 16. století na Haiti a na Fernando Po. Zajímavé je, že všechny oblasti španělských plantáží byly ostrovy. Posledním z nich byla Jamajka v roce 1640. (DAND, 1996, str. 5)

Španělé si tajemství výroby kakaového nápoje nechali pro sebe až do 17. století, kdy se kakao postupně dostává do Itálie, poté do Francie a brzy ho zná celá Evropa. Během několika let se kakao stává žádaným artiklem a poptávka po něm prudce roste. Proto byla později semena kakaovníku převezena evropskými z Ameriky do západní Afriky a Indie, kde byly zakládány nové kakaové plantáže. Od poloviny 17. století byly obchody specializující se na čokoládové nápoje módním hitem především u vyšších vrstev ve Vídni, Paříži, Londýně a Amsterdamu. (MURPHY, 2007, str. 254)

Během následujícího století nizozemští, britští a švýcarští vynálezci modernizovali postupy zpracování kakaových bobů a vymýšlely nové způsoby, jak vylepšit výslednou chuť a konzistenci.

V roce 1828 nizozemský chemik Conrad van Houten objevil proces, při kterém se odděluje kakaové máslo od kakaových bobů a v roce 1847 anglická firma Fry and Sons jako první smíchala kakaové máslo s rozemletými kakaovými boby, přidala cukr a první tabulka čokolády byla na světě. Tyto a další změny ve výrobě posléze vedly k otevření prvních čokoládových továren. (BOONE, 2006, str. 83)

2. 3. POČÁTKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V AFRICE

Do Afriky byl kakaovník poprvé přivezen Španěli na konci 16. století, a to na ostrov u západního pobřeží kontinentu Fernando Po. Další rozšiřování této plodiny v Africe ale začíná až ve 20. letech 19. století, kdy byla vysazena na ostrovech Principe a Sao Tomé. Kvůli nedostatku pracovní síly byli na tyto ostrovní plantáže přiváženi i lidé z africké pevniny. V roce 1879 jeden z těchto pracovníků přiváží kakao z ostrova Fernando Po na pevninu do Accry na Zlatém

pobřeží na území dnešní Ghany. To byl počátek produkce kakaa na pevninské Africe.

V roce 1891 bylo ze Zlatého pobřeží exportována první várka kakao. V roce 1880 začala produkovat a vyvážet kakao také Nigérie, po roce 1900 následoval Kamerun a v roce 1919 Pobřeží Slonoviny. Během 20. století se produkce těchto zemí západní Afriky zvýšila z 20000 tun v roce 1900 na 1,2 milionů tun v roce 1995, což byla více než polovina tehdejší světové produkce. (DAND, 1992, str. 16)

2. PRODUKCE A ZPRACOVÁNÍ KAKAOVÝCH BOBŮ

2.1. PĚSTOVÁNÍ KAKAOVNÍKŮ

Kakaovník je stálezelený strom s hustou korunou patřící do rodu *Theobroma*, který se dále dělí do 22 druhů. Nejznámější a nejrozšířenější ve světě je kakaovník pravý (*Theobroma cacao*). Místní význam má ještě několik druhů, především kakaovník peruánský (*Theobroma bicolor*) a kakaovník velkokvětý (*Theobroma grandiflorum*). (VALÍČEK, 2002, str. 268)

V rámci druhu kakaovníku pravého se rozlišuje ještě celá řada odrůd, nejznámější a nejčastější jsou tři – Criollo, Trinitario a Forastero. V západní Africe převažuje poslední jmenovaná s podílem na světové produkci až 90 %. (SALAAM-BLYTHER a spol., 2005, str. 3)

Kakaovník je velmi náročný na pěstování, především kvůli přísným požadavkům na zavlažování a náchylnosti na mnoho choroba. Rostlina musí být také chráněna před přímým slunečním světlem a silným větrem. (DAND, 1996)

Pro pěstování kakaovníku je vhodné velmi teplé a vlhké klima, proto se nejvíce pěstuje v tropických oblastech v úzkém pásu kolem rovníku. Většina kakaových plantáží se nachází v rozmezí 8 stupňů od rovníku. Nejsevernější oblastí, kde se kakao pěstuje je Hainan v Číně na 20 stupni severní šířky a nejjihnější je plantáž v oblasti Sao Paula v Brazílii na 24 stupni jižní šířky. Ideální jsou oblasti s teplotním maximem do 32 °C a minimem do 18 °C a s ročním úhrnem srážek od 1250 mm do 3000 mm. Nadmořská výška většinou nepřevyšuje 300 metrů nad mořem. (DAND, 1996, str. 25-26)

Stromy obvykle dorůstají do výšky 5 – 8 metrů, ale mohou výjimečně dosahovat až 15 metrů. Mají tlustý kmen a lesklé listy. Plody dorůstají do velikosti až 30 centimetrů a každý obsahuje 20 – 50 kakaových bobů. Kakaové boby jsou asi 2 cm dlouhé a mají sladkou až trpkou

chut'. (VALÍČEK, 2002, str. 267)

Přestože kávovníky bohatě kvetou, dávají poměrně málo plodů, protože převážná většina květů odpadá nebo jsou jako ještě nezralé plody shozeny silnějšími větry. To znamená, že jen malé procento jich dospěje v kakaové lusky.

Stromy začínají obvykle plodit v šestém roce po vysázení a rodí 30 až 40 let. Nicméně po 25 roce se produkce obvykle rapidně sníží a přestane být pro farmáře výhodná. Kakaovníky kvetou a plodí téměř cel rok, hlavní sklizně jsou ale dvě, a to v červnu a prosinci. Z jednoho stromu se za rok sklídí jen 50 – 80 plodů, z kterých farmáři získají 1 – 3 kg kakaových bobů. (POLÍVKA, 1996, str. 167-168)

Devadesát procent světové produkce kakaia pochází z malých nezávislých, často rodinných farem o rozloze 1 až 5 hektarů. (ILRF, 2014, str. 2)

2. 1. 1. Systémy pěstování kakaia

K pěstování kakaia se v dnešní době používá více druhů systémů. Původní systém však pochází z Brazílie a nazývá se cabruca. Kakaovníky se u tohoto systému sadí mezi stromy původního pralesa. (CLAY, 2004, str. 119)

Obdobný systém zvaný rustic cacao se začal na začátku produkce používat i v západní Africe. Primární lesy jsou při tomto způsobu pěstování částečně vykáceny a kakaovníky jsou sázeny mezi zbývající stromy původního pralesa.

Postupným rozrůstáním plantáží vzniká systém zvaný planted shade, kdy se stromy, které slouží k zastínění kakaovníku vysazují záměrně. Jako tyto meziplodiny se namísto původních pralesních stromů používají často stromy ovocné.

V posledních letech dochází k postupnému upouštění od těchto tradičních způsobů pěstování. Se zvyšující se produkcí kakaia spolu s velkým ubytkem původního pralesa, farmáři stále častěji dávají přednost rychlejšímu a výnosnějšímu systému nezastíněné tzv. full-sun pěstování. (FRANZEN, MULDER, 2007)

Tento systém pěstování se začal rozmáhat od 70. let minulého století a je obdobný systému, který se využívá i při pěstování kávy. Výhodou systému je vyšší produkce v kratším časovém intervalu. Naopak velkou nevýhodou jsou jeho environmentální důsledky na půdu a biodiverzitu a vyšší spotřeba hnojiv. (CLAY, 2004, str. 119)

2. 2. SKLIZEŇ A ZPRACOVÁNÍ KAKAOVÝCH BOBŮ

Po náročné práci během pěstování ještě farmáři mohou přijít o velkou část cenné úrody během sklizně a zpracování kakaových bobů. Následují tři hlavní fáze zpracování kakaových bobů – sklizeň, fermentace a konečně sušení kakaa. Všechny tyto tři fáze hrají důležitou roli pro budoucí kvalitu a chuť kakaa a z toho také vyplývající zisk pro farmáře. (DAND, 1996, str. 51)

Během sklizně se kakaové lusky sbírají z kmenů a větví kakaovníku. Lusky se sbírají ručně odseknutím ostrou čepelí od stonků. K otevírání lusků se používají dřevěné hole nebo mačety. Byly vyvinuty mechanické přístroje na otvírání lusků, drobní zemědělci, ale většinou zůstávají u manuálního postupu.

Fermentace je rozhodující proces, během kterého kakaové boby získávají svou specifickou čokoládovou chuť a hnědou barvu. Kakaové boby spolu s dužinou se vyjmou z lusků a napěchují se do krabic nebo naskládají na hromadu a poté se přikryjí banánovými listy. Během fermentace se ve směsi tvoří mikroorganismy, které ji rozloží. Délka procesu závisí na odrůdě, obvykle je to 2 – 5 dní.

Fermentované kakaové boby se suší buď přirozeně na slunci, nebo uměle. Při sušení se snižuje podíl vody v kakaových bobech z 60 % na asi 7,5 %. Sušení by mělo probíhat pomalu a opatrně. Jestliže se boby suší příliš rychle, chuť může být příliš hořká. Naopak ale příliš pomalý proces sušení může vytvořit plíseň. Teplota při sušení by neměla být vyšší než 65 °C. (ICCO, 2013)

Celý proces pěstování, sklizně i zpracování kakaa je velmi náročný na množství pracovní síly. Většina procesu probíhá manuálně a vyžaduje neustálou pozornost a péči farmářů především během sklizně.

3. MEZINÁRODNÍ OBCHOD S KAKAEM

Kakao je klasickou tržní plodinou pěstovanou pouze v rozvojových zemích. Největšími producenty jsou země západní Afriky, především Pobřeží Slonoviny, Ghana, Nigérie a Kamerun. Zatímco vypěstované kakaové boby jsou většinou produkovány chudými farmáři, hlavní výsledné produkty z nich – čokoláda a kakaové máslo – jsou konzumovány převážně v severoamerických a evropských domácnostech. Ekonomiky některých západoafrických států jsou přitom vysoce závislé na výnosech právě z této nezpracované primární komodity.

3. 1. DODAVATELSKÝ ŘETĚZEC

Než se kakao dostane ke konečnému spotřebiteli cestuje globálním dodavatelským řetězcem skrz země i kontinenty. Tato komplexní cesta produkce zahrnuje celou řadu zastávek od farmářů, přes nákupce, exportéry, zpracovatelské zařízení, výroby čokolády až po jednotlivé distributory.

Farmáři, kteří produkují kakaové boby, je posléze prodávají do některého z marketingových řetězců. Buď tradičním lokálním maloobchodníkům, kteří postupně navštěvují jednotlivé farmáře a potom prodávají produkci velkoobchodníkům. Nebo svou produkci prodávají do družstev. Družstva mají v současné době již menší a stále se snižující podíl na trhu a kakaem. Oba tyto domácí marketingové zprostředkovatelé prodávají kakaové boby vývozcům. Vývozci dále prodávají kakao dovozcům anebo přímo zpracovatelským subjektům v Evropě a Severní Americe. Zde se také nachází většina továren, které kakaové boby zpracovávají na kakaové máslo, prášek a kakaovou hmotu. Zpracované boby se prodávají do továren na čokoládu nebo jiných zpracovatelských subjektů v potravinářském nebo kosmetickém průmyslu. Odtud ve formě čokolády a jiných cukrovinek nebo třeba jako kosmetický výrobek putují do regálů obchodních řetězců a poté konečně ke spotřebiteli. (ABBOTT, 2002, str. 5)

Většina kakaa exportovaná z producentů zemí je ve formě usušených bobů v pytlích nebo ve velkoobjemových kontejnerech. Prvním důležitým procesem zpracování suchých kakaových bobů je mletí. Většina továren na mletí se nachází už ve spotřebních zemích. Během procesu mletí vznikají nejdůležitější produkty – kakaové máslo, kakaová hmota a kakaový prášek. (NEILSON, 2010, str. 7) Tyto produkty se prodávají zejména do továren na čokoládu, ale mají i spoustu jiného využití. Kakaové máslo je hojně používáno ve farmaceutickém průmyslu i v kosmetice, například jako přísada do pleťových krémů. Kakaový prášek se používá převážně v potravinářském průmyslu.

Zatímco světovou nabídku kakaa představují z více než 90% menší farmáři, strana poptávky, kterou představují zpracovatelské závody a potravinářské společnosti je daleko koncentrovanější. Pouze tři nadnárodní korporace jsou zodpovědné za 40% celkového zpracování kakaových bobů. Největší z nich jsou společnosti Cargill, Barry Callebaut a ADM.

Obdobná je situace u výrobců čokolády. Téměř 60 procent světové produkce pochází z jedné z pěti největších společností – Mars Incorporated (USA), Mondelez International (USA), Ferrero Group (Luxembour / Itálie), Nestlé SA (Švýcarsko) a Hershey Foods corporation (USA). (ICCO, 2015) Tyto společnosti vlastní velké množství známých značek, pod kterými jsou čokoládové výrobky prodávány i v České republice. (ICCO, 2013)

3. 2. GLOBÁLNÍ PRODUKCE KAKAA

Veškerá produkce kakaa v současné době pochází z rozvojových zemí. Podle **tab. 1** jsou v čele produkce země západní Afriky společně s Indonésií. Zajímavé je, že tyto země dnes vypěstují daleko více kakaa než Jižní Amerika, odkud kakaovníky původně pocházejí.

Ze zemí západní Afriky pochází téměř 72 % veškeré produkce. Pobřeží Slonoviny je dlouhodobě zemí s největší produkcí a vývozem na světě s podílem v roce 2013 nad 36 % na trhu. Ghana si také dlouhodobě udržuje druhé místo s produkcí okolo 21 %. Z Nigérie a Kamerunu v roce 2012 pocházelo obdobně mezi 5 – 6%. Ostatní Africké země produkující kakao jako Madagaskar, Sierra Leone nebo Guinea se na trhu podílejí jen asi 2 %.

Indonésie je také již tradičně na 3. místě v žebříčku s produkcí přes 10 %. Tvoří tak téměř veškerou produkci Austrálie a Oceánie. Minimální podíl na trhu má ještě Papua Nová Guinea nebo Malajsie.

Domovina kakaovníku se dnes na trhu podílí jen zhruba 16 %. Zde jsou největšími producenty Brazílie a Ekvádor. Obě země se zhruba 5% podílem na světovém trhu.

Země	Tisíc tun	Procent
Pobřeží Slonoviny	1449	36,70%
Ghana	835	21,10%
Indonésie	410	10,40%
Nigérie	238	6,00%
Kamerun	225	5,70%
Ekvádor	192	4,90%
Brazílie	185	4,70%
Papua Nová Guinea	41	1,00%
Ostatní	371	9,50%
Celkem	3945	100,00%

tab. 1. (ICCO, 2014)

3. 3. SPOTŘEBA KAKAA

Na druhé straně největšími spotřebiteli jsou země bohatého Severu, především členové Evropské unie a Severní Ameriky.

Pořadí	Země	Spotřeba v tis. tunách 2010/2011	Podíl v %
	Svět	3744,00	100,00
1.	USA	763,50	20,39
2.	Německo	324,00	8,65
3.	Francie	228,90	6,11
4.	Velká Británie	228,60	6,11
5.	Rusko	200,00	5,34
6.	Brazílie	178,00	4,75
7.	Japonsko	155,30	4,15
8.	Španělsko	105,00	2,80
9.	Itálie	88,50	2,36
10.	Kanada	88,00	2,35
	Česká republika	25,70	0,69
	<i>Ghana</i>	<i>13,50</i>	<i>0,36</i>
	<i>Pobřeží slonoviny</i>	<i>10,00</i>	<i>0,27</i>

tab. 2 (ICCO, 2012)

Největším spotřebitelem jsou Spojené státy americké, které spotřebují zhruba 20 % celosvětové produkce. Daleko za nimi jsou země Evropské unie Německo, Francie a Velká Británie.

Spotřeba Pobřeží slonoviny jako největší producent je naproti tomu minimální. Například Francii, která je bývalou koloniální mocností a dodnes si v zemi udržuje silné ekonomické vazby má spotřebu 23krát větší. V České republice není v porovnání s předními zeměmi Evropské unie konzumace nijak významná, přesto je však oproti předním producentům Pobřeží slonoviny a Ghany dvojnásobná.

Spotřeba kakaa na obyvatele

Pořadí	Země	Spotřeba na obyvatele v tis. tun 2010/2011
	Svět	0,61
1.	Švýcarsko	5,88
2.	Belgie	5,69
3.	Irsko	4,02
4.	Norsko	4,02
5.	Německo	3,96
6.	Rakousko	3,80
7.	Velká Británie	3,64
8.	Francie	3,62
9.	Dánsko	3,29
10.	Slovinsko	3,07
	Česká republika	2,44
	<i>Ghana</i>	<i>0,55</i>
	<i>Pobřeží Slonoviny</i>	<i>0,44</i>

tab. 3. (ICCO, 2012)

Spotřeba kakaa a produktů z něj stoupla v letech 2000 až 2008 v některých zemích, včetně zemí Evropské unie, Spojených států, Brazílie, Japonska a Austrálie až o 11 procent. (ICCO, 2012)

3. 4. CENA KAKAA

3. 4. 1 Cena kakaa na světovém trhu

Obchod s kakaem na světové úrovni probíhá na dvou světových burzách. Jsou to LIFFE v Londýně, kde obchod probíhá v librách a ICE v New Yorku, kde je komodita obchodována v dolarech.

Ceny jsou ovlivňovány nejrůznějšími faktory jako globální ceny potravin nebo odhady budoucího poměru poptávky a nabídky. Zvýšení ceny na trhu může být způsobeno nižšími zásobami, extrémním počasím jako jsou intenzivní období sucha nebo dešťů nebo politická nestabilita v regionu produkující země. Příčinami poklesu ceny kakaa na trhu může být naopak příznivým počasím, dotace na distribuci hnojiv a pesticidů pro farmáře nebo snížená poptávka po produktu. (WCF, 2012, str. 4-5)

3. 4. 1. Příjmy farmářů

Samotní farmáři za kakao jako nezpracovanou plodinu získají relativně malou částku ve srovnání s cenou, kterou za ně zaplatí obchodníci na burze.

Cena čokolády v obchodě je ale nesrovnatelně vyšší. Například za 53 gramovou tyčinku Mars zaplatí spotřebitel přibližně 1,7 dolarů, za 1 kilogram je tedy cena asi 32 dolarů. Cena kaka, kterou dostanou farmáři je ale minimální. V roce 2009 byla například průměrná cena kterou farmář získal za kilogram kaka pouhé 2 dolary. (NEILSON, 2012, str. 8)

Tento nepoměr je samozřejmě způsobený hlavně cenami přidaných surovin, hlavně cukru a mléka. Nicméně kakao i kakaové máslo mají na výrobku významný podíl a zisk pro farmáře se tak zdá nepřiměřeně nízký. Konečná cena je ale roztříštěna mezi jednotlivé zpracovatele a marketingové subjekty.

3. 4. 2. Celní eskalace

Nižší zisky v zemích pěstujících kakao tedy vychází z toho, že země rozvojové vyvážejí kakao převážně ve formě nezpracovaných kakaových bobů. Ke zvýšení zisků by tedy analogicky mělo dojít při vývozu kaka ve zpracovanější formě, tedy s vyšší přidanou hodnotou a za vyšší cenu. Největší překážka pro vývoz zpracované komodity jsou ale tzv. celní eskalace. Celní eskalace je systém, při kterém je na primární komodity uvaleno nulové nebo velmi nízké vývozní clo a s každým dalším stupněm zpracování produktu se zvyšuje. (MOHAN a spol., 2013, str. 49-50)

Celní eskalace zemědělských produktů je tedy velmi výhodný pro rozvinuté země, které získávají produkty za velmi výhodnou cenu a zároveň slouží jako ochrana pro jejich zpracovatelský průmysl primárních komodit. Na druhou stranu je to systém velmi nevýhodný pro země produkce, protože zabraňuje rozvoje zpracovatelského odvětví a snižuje jejich zisky.

Na nezpracované kakaové boby se tedy aplikuje nulové clo, zatímco na kakaový prášek v průměru 15 % a na čokoládu dokonce 24 %. V tomto stavu největší podíl ze zisku z prodeje čokolády získávají nadnárodní potravinářské korporace. (HOKROVÁ, 2007)

Z jedné tabulky čokolády tak získávají mezinárodní korporace až 70 %, dalších 17 % maloobchodníci, 7 % zprostředkovatelé a nákupčí v produkčních zemích a pouhých 6 % ceny zbývá na primární producenty, tedy farmáře v rozvojových zemích. (MAKE CHOCOLATE FAIR!, 2013)

Příjmy farmářů v západní Africe, stejně jako ceny kaka, původ kaka a následný export byly historicky určovány státními subjekty jednotlivých zemí. Nicméně v důsledku zavedení programů strukturálního přizpůsobení na konci 20. století proběhla v zemích západní Afriky liberalizace trhu s kakaem. Zrušení státních a polostátních subjektů zasahování do

mezinárodního obchodu s kakaem vytvořila prostor pro zvýšení vlivu mezinárodních korporací. Především tyto korporace nyní určují výši produkce i cenu na trhu a také z ceny výsledného produktu získávají nejvyšší podíl.

4. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V ZÁPADNÍ AFRICE

Na jednu stranu si v zemích globálního Severu spotřebitelé pochutnávají na oblíbené čokoládě a mezinárodní korporace těží obrovské zisky z obchodu s kakaem. Celosvětové tržby z prodeje kaka a čokolády dosáhly v roce 2012 přes 107 miliard amerických dolarů. (UNCTAD, 2014)

Na druhou stranu farmáři i ostatní obyvatelé rozvojových zemí v západní Africe, odkud většina kaka pochází musí v důsledku vysoké poptávky po komoditě čelit mnoha nepříjemným následkům, které jsou s intenzivní produkcí spojeny.

4. 1. NÍZKÉ PŘÍJMY FARMÁŘŮ A CHUDOBA

Většina farmářů pěstujících kakao v západní Africe pracuje na menších farmách o rozloze do 5 hektarů. Dospělí a často i děti z rodiny musí pracovat především v období sklizně pro uspokojení globální poptávky po kakau a čokoládě. Přitom samy tyto rodiny většinou žijí na hranici chudoby nebo dokonce pod touto hranicí.

Ceny, za které farmáři prodávají svou úrodu nákupcům jsou velmi nízké. Navíc jsou velmi pohyblivé podle situace na trhu a samotní farmáři nemají na výslednou cenu téměř žádný vliv. Nízké příjmy spolu s nízkou produkcí často znamenají, že farmáři sotva pokryjí náklady na produkci. Farmáři, kteří nevlastní svou půdu a pěstují na pronajatém pozemku, navíc velkou část svých zisků odvádí majitelům půdy. (World Vision Action, 2012)

To znamená, že farmářům zbývá jen velmi málo prostředků na zajištění základních potřeb jako jídlo, obydlí nebo zdravotní péče.

Obchod s kakaem je tedy výnosný pouze pro druhý konec marketingového řetězce. Většina peněz z kaka je získávána až poté, co se kakaové boby dostanou do zemí globálního

severu. To znamená, že zatímco velké potravinářské koncerny získávají z prodeje velké zisky, většina farmářů a pracovníků kakaového průmyslu dostanou méně než 1,25 dolarů na den, což je částka pod hranici chudoby. (MAKE CHOCOLATE FAIR!, 2013)

Farmáři často nemají dostatek informací o tržních trendech a cenách kakaa na světovém trhu, proto prodávají své kakao za daleko nižší cenu, kterou jim nadiktují místní obchodníci a exportéři, kteří potom kakao prodají za daleko vyšší cenu mezinárodním společnostem. Pěstitele kakaa, kteří nemají dostatečnou kontrolu nad světovým trhem tak dostanou přibližně 6 % ceny čokolády, kterou si konečný spotřebitel v obchodě koupí. V 80. letech to bylo přitom téměř třikrát více. (MAKE CHOCOLATE FAIR!, 2013)

Zisky farmářů stejně jako cena na světovém trhu je velmi nestabilní a reagují velmi citlivě na jak na celosvětovou hospodářskou situaci, tak na klimatické nebo politické podmínky v zemích produkce.

Nicméně mezinárodní společnosti obhoduující s kakaem jsou schopny nestálost ceny kakaa ustát zajištěním zásob ve skladu a mají možnost kontrolovat objemů prodaných na trhu. Naopak farmáři musí prodávat svou úrodu ihned po sklizni, protože jejich živobytí závisí často pouze na zisku z této komodity. (MAKE CHOCOLATE FAIR!, 2013)

Neuspokojení základních lidských potřeb však může vést i k dalším sociálním nepokojům. Farmáři, kteří se potýkají s nedostatečným ziskem z úrody s těžší dokážou financovat náklady na další produkci, proto se také snaží ušetřit kde je to možné. Často tak dochází k tomu, že mezinárodními společnostmi vykořisťování farmáři sami zneužívají své zaměstnance. Jedná se většinou o imigranty z chudších sousedních zemí, v mnoha případech jde ale o děti.

4. 2. ZNEUŽÍVÁNÍ PRACOVNÍ SÍLY A DĚTSKÁ PRÁCE

V roce 2007 vešel do soudní místnosti holandský muž se slovy: „Zatkněte mě, snědl jsem čokoládu, kterou vyrobily otroci na Pobřeží Slonoviny.“¹ Chtěl tak upozornit holandskou společnost a celý svět na problematiku dětské práce.

Dětská práce se zdaleka netýká pouze produkce kakaa a regionu západní Afriky. Nicméně právě problém obchodování s dětmi a jejich zneužívání pro práci na kakaových

1 „Jail me I eat slave-made ivory Coast chocolate.“ (CNN, 2007)

plantážích bývá v souvislosti se sociálními důsledky produkce kakaových bobů v západní Africe nejčastěji zmiňovaný v médiích a společností nejvíce diskutovaný.

4. 2. 1. Právní vymezení dětské práce

Termínem dětská práce je označována každá práce, která dítě připravuje o dětství, důstojnost nebo ohrožuje jeho přirozený duševní nebo fyzický vývoj. Může to být práce fyzicky, psychicky, sociálně nebo morálně nebezpečná. Dále je to také práce, která znemožňuje dítěti pravidelnou školní docházku nebo donutí dítě ukončit školní docházku předčasně. (World Vision Action, 2012)

Tři hlavní mezinárodní úmluvy stanovují právní hranice pro dětskou práci a poskytují právní základ pro národní a mezinárodní boj proti ní – Úmluva OSN o právech dítěte (CRC) a dvě úmluvy Mezinárodní organizace práce Úmluva 138 (C138) a Úmluva 182 (C182). (ILO, 2014, str.10)

Úmluva OSN o právech dítěte (CRC) uznává právo dítěte na ochranu před ekonomickým vykořisťováním a před vykonáváním jakékoli práce, která by narušovala vzdělávání dítěte, ohrožovala jeho psychické nebo fyzické zdraví, morální nebo sociální vývoj dítěte. (OHCHR, 1990, ar. 32.1.)

Hranice mezi dětstvím a dospělostí může být ovšem velmi diskutabilní a v různých kulturách může být určována různými měřítky. Zvláště v Africkém kontextu se může tato hranice pohybovat daleko níž než v zemích Severu.

Proto v roce 1973 vydala Mezinárodní organizace práce Úmluvu 138 o minimálním věku (C138). Státy by podle Úmluvy C138 měly stanovit minimální věk pro příjem do zaměstnání, stanovit odpovídající pracovní dobu a podmínky práce a odpovídající sankce k zajištění efektivního uplatnění této Úmluvy. Univerzálně však platí, že minimální věk „nesmí být nižší než věk skončení povinné školní docházky nebo nesmí být nižší než 15 let.“ (C138, ar. 2)

Pouze pro země s rozvojovou ekonomikou je možné posunout hranici minimálního věku na 14 let jako je tomu například na Pobřeží Slonoviny, v Kamerunu nebo v Togu. (C138, ar. 2. 4)

Vnitrostátní zákony navíc mohou povolit lehkou práci pro děti od 13 do 15 let, při které není pravděpodobné, že dojde k poškození zdraví nebo vývoje dítěte a neovlivňuje jejich vzdělávání. (C138, ar. 7) Mezi lehké práce většinou patří práce v zemědělství. Tyto děti ale mohou pracovat na rodinných a malých farmách jen při produkci pro lokální spotřebu nikoli jako stálý pracovník pro komerční pěstování a výrobu. (C138, ar. 5. 3)

Většina zemí západní Afriky, ale na ratifikaci Úmluvy přistoupila až na začátku nového tisíciletí. Nejpozději ji podepsaly Kapverdy, Sierra Leone a Ghana v roce 2011. Libérie jako jediná země v oblasti ECOWAS² Úmluvu o minimálním věku dosud nepodepsala. (ILO, 2014, str. 45)

V roce 1999 vydala Mezinárodní organizace práce druhou úmluvu, tentokrát o nejhorších formách dětské práce (C182) o zákazu a okamžitém odstranění nejhorších forem dětské práce.

Tato úmluva se vztahuje ke všem osobám mladším 18 let bez výjimek. (C182, ar. 2)

Nejhorší formy dětské práce podle této úmluvy jsou „všechny formy otroctví, obchodování s dětmi, nucené práce včetně zneužívání dětí v ozbrojených konfliktech, dále sexuální zneužívání a dětská pornografie, zneužití dětí k nezákonné činnosti, zejména k výrobě a obchodování s drogami a práce, při které může být ohroženo zdraví, bezpečnost nebo mravní vývoj dítěte.“ (C182, ar. 3)

Ratifikace této Úmluvy proběhla ve všech zemích západní Afriky. Nejpozději v Sierra Leone a v Guinei, kde byla podepsána až v roce 2011. (ILO, 2014, str. 45)

4. 2. 2. Výskyt dětské práce v západní Africe

I přes mezinárodní závazky, které většina zemí západní Afriky podepsala je v oblasti dětská práce stále značná. Podle odhadů ILO je v regionu ECOWAS výskyt dětské práce největší v porovnání s ostatními světovými regiony. Ve věkové skupině 5 – 14 let je zde podle odhadů Mezinárodní organizace práce dětské práci vystaveno až 25 %, to je 20,6 milionu dětí celkem. (ILO, 2014, str. 15)

Právě v zemědělském sektoru je tento problém nejrozšířenější. V tomto sektoru se

2 ECOWAS (Hospodářské společenství Západoafrických států)

vyskytuje téměř 60 % veškeré dětské práce a celkově přes 98 milionů dětí. (ILO, 2013, str. 23) Kakaový průmysl tedy není výjimkou – podle odhadů Mezinárodního fora pro pracovní práva (ILRF) se půl milionu až 1,5 milionu dětí podílí na zemědělských pracích na kakaových plantážích, z nichž mnoho činností se označuje jako nebezpečná práce, při které bývají děti často zraněny. (ILRF, 2014, iii)

Vzhledem k náročnosti pěstování a především období sklizně kakaových bobů na množství pracovní síly je jasné, že na malých rodinných farmách většinu práce zastávají především členové rodiny včetně dětí. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 101)

Pracují tak bez jakéhokoli smulvného závazku, je tedy těžko kontrolovatelné zda jsou věkové standardy a ostatní podmínky mezinárodních úmluv dodržovány. Ekonomická tíseň může vést ke zneužívání a vykořisťování pracovní síly i v rámci rodiny.

Podíl dětské práce, kdy děti pracují pro svou rodinu je nejvyšší v Burkina Faso (93%), Guinea Bissau (92%) a na Pobřeží Slonoviny (87%). (ILO, 2014 , str. 24)

4. 2. 3. Obchodování s dětmi

Od začátku 20. století velmi často média a neziskové organizace upozorňují na zvyšující se výskyt dětské práce a s ní také spojené obchodování s dětmi na plantážích v západní Africe. První zprávy na toto téma se objevily už v roce 1998 o rozšiřující se praktice dovozu chlapců z Mali na práci na kakaových plantážích na Pobřeží Slonoviny.

V mnohých případech se jedná dokonce o prodej dětí rodiči na plantáže, jedná se tedy v podstatě o novodobé otroctví. V roce 2000 britská televize zveřejnila dokument, podle nějž jsou stovky tisíc dětí z Burkiny Faso, Mali a Toga kupovány od rodičů jako otroci na kakaové plantáže do sousedního Pobřeží Slonoviny. Podle dokumentu je otroctví na kakaových plantážích velmi rozšířeným jevem a vyskytuje se až v 90 % kakaových farem na Pobřeží Slonoviny. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 100)

4. 2. 4. Pracovní podmínky na kakaových plantážích

Práce na kakaových plantážích v extrémně nebezpečných podmínkách mnohdy patří mezi nejhorší formy dětské práce. Podle Úmluvy C182 by se děti na kakaových farmách neměly účastnit práce při odklizení lesů, při postřikování jedovatými pesticidy, neměly by používat k práci těžké mačety a lézt s nimi na kakaovníky nebo nosit těžší břemena než 30 % jejich tělesné váhy na delší vzdálenost než 3 kilometry. (AMOO, 2008, str. 9)

Při práci ale děti často bývají vystaveny nebezpečným situacím, především sprejování smrtelně jedovatými pesticidy, nošení a manipulace s těžkými nástroji a tahání těžkých pytlů s kakaovými boby. (FELL, 2007)

V západní Africe děti pracují na farmách, kde toxické pesticidy používá až na 97 procent farmem jako ochrana proti hmyzu a virům. Děti, které pracují s pesticidy většinou nemají ani ochranný oděv nebo pomůcky. Některé z těchto látek mohou způsobovat bolesti hlavy, nevolnosti, průjem, poškození jater a ledvin a dokonce rakovinu. Tropické klima v západní Africe navíc znamená vysoké teploty, průměrné denní teploty 30 – 35 stupňů, vysokou humiditu a silné průtrže mračen v období dešťů. (World Vision Australia) Často navíc pracují bez dostatečného příjmu potravin, trpí podvýživou a jsou surově bity nebo dokonce zneužívány.

Problémem bývá i pracovní doba dětí. Například v Ghaně děti chodící do školy by za den neměly pracovat více než 2 hodiny a o víkendech a prázdninách 3 hodiny. (AMOO, 2008, str. 10) Přitom mnoho dětí mladší 12 let a podle některých médií dokonce i mladší 6 let, jsou nuceny pracovat 80 - 100 hodin týdně bez nároku na mzdu. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 100)

4. 2. 5. Mezinárodní reakce na dětskou práci v kakaovém průmyslu

Zprávy o pracovních podmínkách na kakaových farmách vzbudily otázky na téma lidská práva mezi veřejností i světovými vládami.

Například vláda Spojených států amerických dokonce po zveřejnění obvinění ze zneužívání dětí na kakaových plantážích na Pobřeží Slonoviny uvažovala o přidání kakaa z této země na seznam zakázaného zboží.

Přestože obchodování s dětmi a dětská práce v zemědělské produkci v západní Africe byly zájmem mnoha neziskových organizací již od 90. let 20. století, trvalo dlouho než známé

mezinárodní společnosti a zpracovatelé veřejně tento problém ve svém dodavatelském řetězci uznali a začali se k němu vyjadřovat.

Zprávy o dětské práci v kakaovém průmyslu se šířily médii a vytvářely tlak na největší světové potravinářské značky, aby převzaly zodpovědnost a začaly hledat řešení tohoto problému porušování lidských práv. Konzumenti se dožadovali pravdy o původu kakaa v jejich čokoládě, žádná společnost ale v té době nebyla schopna zaručit, že nekupuje kakao k jehož vypěstování byla použita dětská práce. ((SCHRAGE a spol., 2005)

Jako odpověď na tyto zprávy byl v roce 2001 vydán tzv. Harkin-Engelův protokol. Na jeho vydání se podílely nejvýznamnější mezinárodní společnosti obchodující s kakaem ve spojení s mezinárodními pracovními organizacemi, neziskovými organizacemi a s vládami afrických zemí, jichž se problémem dětské práce týká. (SALAAM-BLYTHER a spol., 2005, str. 6)

Harkin-Engelův protokol neboli Protokol o kakaovém průmyslu byl podepsán 19. září 2001 a zavazoval signatáře k několika krokům, které měly do července roku 2005 vést k ukončení nejhorších forem dětské práce v kakaovém průmyslu. (CHOCOLATE MANUFACTURES ASSOCIATION, 2001)

Cíle protokolu bohužel zatím nebyly zcela naplněny i přesto, že byl protokol prodloužen v roce 2008 i v roce 2010. Proto byla v roce 2010 podepsána nová dohoda Prohlášení o společné akci k podpoře uplatnění Harkin-Engelova protokolu³.

V tomto protokolu se největší producenti kakaa – Ghana a Pobřeží slonoviny, významné mezinárodní společnosti obchodující s kakaem a americké ministerstvo práce zavazují ke snížení nejhorších forem dětské práce o 70 % do konce roku 2020. (USDOL, 2013)

Evropská unie v souvislosti s problematikou dětské práce v západní Africe vydala Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. března 2012 o dětské práci v odvětví kakaa, ve které „naléhavě vyzývá státy, které dosud neratifikovaly Úmluvu OSN o právech dítěte a Úmluvy Mezinárodní organizace práce, aby tyto úmluvy urychleně ratifikovaly a uplatňovaly; kromě toho zastává názor, že by státy měly využívat všechny vhodné postupy ke zvýšení informovanosti o zneužívání dětí na trhu práce a o nutnosti dodržovat existující národní a mezinárodní pravidla; důrazně odsuzuje využívání dětské práce na kakaových polích, vyzývá všechny zúčastněné strany zapojené do pěstování a zpracovávání kakaových bobů a jejich odvozených produktů, aby plnily své povinnosti, pokud jde o boj proti všem formám dětské nucené práce a obchodování s dětmi, vyměňovaly si odborné poznatky a spolupracovaly na

³*Declaration of Joint Action to Support Implementation of the Harkin-Engel Protocol*

vytvoření udržitelného dodavatelského řetězce v odvětví kakaa bez dětské práce;“ (Evropský parlament, 2012)

4. 3. ETNICKÉ KONFLIKTY

Kromě těchto nejdiskutovanějších sociálních problémech souvisí s produkcí kakaa také nedostatek zemědělské půdy a spory o půdu.

Nejvýznamější byly v minulosti konflikty na Pobřeží slonoviny, kde dlouhou dobu státem podporovaná migrace a produkce kakaa vyústila ve dvě občanské války. První válka trvala od roku 2002 a definitivně skončila až v roce 2007. Druhý kratší, zato relativně nedávný konflikt probíhal v zemi několik měsíců v letech 2010 – 2011.

5. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V ZÁPADNÍ AFRICE

Hlavními environmentálními problémy spojenými s produkcí kakaa jsou ničení a kácení pralesů, ubývání biodiverzity, znehodnocování půdy a znečišťování během zpracování výsledných produktů. Významné environmentální důsledky má také stále častěji používaný nezastíněný systém pěstování a používání umělých hnojiv a pesticidů na farmách.

5. 1 ODLESŇOVÁNÍ DEŠTNÝCH PRALESŮ

Vzhledem k náročnosti na rozlohu použité půdy při pěstování kakaových bobů je za nejzávažnější environmentální důsledek jednoznačně považováno odlesňování deštných pralesů.

Odhaduje se, že produkce kakaa byla do roku 2000 zodpovědná za ztrátu až 8 milionu hektarů tropického pralesa. (CLAY, 2004, str. 125) Extenzivní produkce kakaa se také významně podílela na kácení Atlantického deštného pralesa v Brazílii. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 4)

V Indonésii rostoucí produkce kakaa otevřela předtím nepřístupné části tropického pralesa na místech jako Sulawesi a střední Sumatra. Nové osídlení v těchto oblastech poté

zapříčinilo další odlesňování. Počet kakaových farmy se zde mezi roky 1980 až 2000 zčtyřnásobil. (CLAY, 2004, str. 127)

V Západní Africe je situace podobná. Ghana a Pobřeží Slonoviny jsou země s největší produkcí kaka a také s nejrozsáhlejšími kakaovými plantážemi. Rozrůstajícím se plantážím tedy postupně musely ustupovat původní lesní porosty. V zemích západní Afriky tak zůstávají dnes jen velmi malé oblasti původního lesa vhodné k rozšiřování produkce. (CLAY, 2004, str. 125)

Rozloha, kterou je třeba vykácet pro pěstování kaka se liší, podle systému pěstování plodiny. V tomhle ohledu je nejvýhodnější systém zastíněného pěstování, tradiční způsob pěstování stromů kakaovníku, pod listy původního pralesního porostu. (FRANZEN, MULDER, 2007)

Naproti tomu dnes stále populárnější systém nezastíněného pěstování je ekologicky velmi nepříznivý. Při použití tohoto systému je daleko vyšší spotřeba vody a také umělých hnojiv a pesticidů. Kromě toho kvalita kakaových bobů vypěstovaných na slunci je výrazně nižší.

Další příčinou deforestace je i volatilita ceny kaka na světovém trhu, kterou mají samotní farmáři velmi malou možnost ovlivnit, což často staví farmáře do nelehké pozice. Přibližně 5 – 6 milionů farmářů získávají většinu nebo dokonce všechny svůj příjem z produkce kaka. Když ceny prudce klesnou přestává být pro ně produkce výhodná natolik, že některé ze svých polí promění na pastvu nebo nechají úplně ležet ladem. Naopak když potom dojde k opětovnému zvýšení cen, farmáři založení pole nová. Často pro ně ovšem bývá výhodnější vykácení a vyklizení původního pralesu na nové půdě než použití starší půdy. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 10 - 11)

Důvodů k tomuto postupu je hned několik. Za prvé pro farmáře je mnohem levnější vykácení původního pralesu než revitalizace již použité půdy. Navíc stromy zasazené na nově vykáceném poli plodí alespoň v prvních letech o 15 až 25 procent víc. Nově založené plantáže také vyžadují až o polovinu méně zaměstnanců než stromy zasazené na již dříve použité půdě. (CLAY, 2004, str. 120)

5. 2. ÚBYTEK BIODIVERZITY

Klimatické a zemědělské podmínky nejvhodnější pro tradiční pěstování kaka jsou právě ty, které poskytují útočiště mimořádně velkému množství živých organismů. Většina území, které bylo v minulosti vyčištěno pro produkci kaka bychom dnes nazvaly jako

biodiverzní hotspot. (CLAY, 2004, str. 125)

Vyšší biodiverzita je v ekosystému velmi důležitá, protože vede k účinnějšímu využití použitých pesticidů a také efektivnější recyklaci živin v ekosystému. (Clay, 2004)

Z hlediska biodiverzity je pěstování kakaa pod stromy původního lesa považováno za environmentálně nejprospěšnější systém produkce. Výzkumy ukazují, že pěstování kakaových bobů tradičním zastíněným způsobem může být pro biodiverzitu prospěšné. I přesto, že dochází k určité ztrátě biodiverzity, je u tohoto systému biodiverzita vyšší než u nezastíněného systému. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 9)

Přestože zásah do původních lesů za účelem vysazení kakaovníků při zastíněném pěstování má značné negativní důsledky na ekosystémy v místě pěstování, zkušenosti a výzkum prokázaly, že udržitelná produkce poskytuje útočiště důležitým druhům lesních a migračních ptáků a savců, je tedy ekologicky přijatelnější než jiné zemědělské využití půdy. (CLAY, 2004, str. 127)

Jedním z důvodů vyšší biodiverzity u zastíněného systému pěstování může být menší množství používaných pesticidů. Zastiňující stromy posytlují kakaovníkům celou řadu výhod: zabraňují růstu plevelů, snižují půdní erozy, slouží jako nárazník vůči nepříznivým klimatickým podmínkám a škůdcům a zvyšují schopnost kakaovníků přijímat živiny. Stín také snižuje výskyt některých nemocí, nicméně zvyšuje výskyt jiných.

Naproti tomu nezastíněné pěstování je pro uchování biodiverzity velmi nevýhodné. Jedním z následků snížení biodiverzity může být nižší odolnost vůči škůdcům a vyšší výskyt plevelů a tím pádem jsou farmáři nuceni používat větší množství umělých hnojiv, herbicidů a jiných chemických prostředků. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 9 - 10)

Podle studie Ekanade a spol. prováděné v Nigérii se v krajině, kde se kakao pěstuje, znatelně snížila biomasa a také značně poklesla úrodnost půdy. Studie dokumentuje důsledky jako například ztrátu celkové zeleně o 6,9 procent, snížení výšky původních stromů o 58,6 procent nebo ztráta hustoty stromů až o 66,9 procent. Tak jako u rostlinné vegetace byly podobné výsledky u zvířat. Lesní savci, plazi a obojživelníci vykazují ztráty jak do množství absolutního, tak do množství druhů. (CLAY, 2004, str. 127)

Nezastíněný systém pěstování je ale pro farmáře stále atraktivní kvůli možnosti zvýšení úrody, tím pádem zvýšení ekonomického zisku z produkce kakaa v krátkém časovém horizontu. Farmáři proto musí volit mezi krátkodobou maximalizací produkce a zisků nebo dlouhodobou ekologickou udržitelností.

Krátkodobé zvýšení produkce kakaa přitom nemusí u malých farmářů vést k

dlouhodobé ekonomické bezpečnosti. Stín při pěstování zajišťuje několik ekologicky příznivých podmínek a jeho odstranění jsou farmáři nuceni používat více chemických hnojiv, což nakonec může pro farmáře znamenat snížení zisků. Vzhledem k jejich ceně totiž nemusí být hnojiva pro farmáře vždy dostupná. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 12)

5. 3. VYUŽÍVÁNÍ UMĚLÝCH HNOJIV A PESTICIDŮ

Také neregulovaná aplikace umělých hnojiv, pesticidů a herbicidů s sebou přináší řadu negativních důsledků jako je degradace a eroze půdy, znečišťování podzemní a pitné vody a snížená úrodnost půdy nebo ubývání biodiverzity.

Umělá hnojiva jsou hojně používána v průmyslovém zemědělství pro jejich schopnosti podněcovat růst a produkci mladých rostlin a zvyšování produkce u již zralých stromů. Za dvacet let od roku 1986 do roku 2006 se používání průmyslových hnojiv na světě zvýšilo o 250 procent. (AFRANE, NTIAMOAH, 2011, str. 51)

Základní hnojiva používaná při pěstování kakaava jsou na základě dusík, draslík a fosfor.

Kakao je obzvláště citlivé na uchování zbytků z použitých pesticidů. Vzhledem k tomu, že více než 50 procent kakaového bobu je tvořeno tukem, inklinují více k uchování zbytkových toxických látek z chemických postřiků více než většina plodin. (CLAY, 2004, str. 121)

Limity těchto zbytkových toxických látek v plodinách pro mezinárodní obchod stanovuje Výbor pro residua pesticidů založen v roce 1963 Světovou zdravotnickou organizací a Organizací pro výživu a zemědělství. Cílem Výboru je chránit zdraví spotřebitelů a zajišťování korektních obchodních postupů v mezinárodním obchodu s potravinami. Je-li limit residuů u kakaava překročen, má cílová země právo jeho dovoz odmítnout. (AFRANE, NTIAMOAH, 2011, str. 52)

Kakaovníky bývají napadány spoustou škůdců jak například třásněnky, mravenci, cocoa mirid species, borers a jiní. Velkým problémem při pěstování bývá také plevel a plísňové choroby zvané black pod rot nebo witches'- broom. (CLAY, 2004, str. 120) Proto se při komerčním pěstování používá i velké množství pesticidů a herbicidů.

Při pěstování se používají téměř všechny kategorie chemikálií vyrobených za účelem hubení škůdců – chlor, organofosfáty, karbamáty a pyretroidy. (CLAY, 2004, str. 121)

Používání pesticidů na farmách může vést i ke kontaminaci půdní flory i fauny. (AFRANE, NTIAMOAH, 2008, str. 2)

Využívání umělých herbicidů se také stalo u produkce kakaava běžnější v souvislosti se

zvyšující se dostupností pro farmáře a se zvyšujícím se podílem nezastíněného systému pěstování, který podporuje růst plevelů. Nejběžněji se používá paraquat a glyfosát. (CLAY, 2004, str. 121)

Přibližně 32 druhů chemických látek je běžně používaných při pěstování kakaovníků. Některé z nich jsou ovšem zakázány ve spotřebitelských zemích. Tato skutečnost vytváří živnou půdu pro černý trh. Devět z těchto látek je dokonce na seznamu tzv. špinavé dvanáctky (dirty dozen), který vydává Pesticide Action Network. (FRANZEN, MULDER, 2007, str. 10)

Navíc aplikace těchto látek probíhá většinou bez vhodného školení a ochranných oděvů a pracovníky na farmách tak vystavuje velkým zdravotním rizikům nebo dokonce smrti. (CLAY, 2004, str. 121)

5. 4. DEGRADACE PŮDY A PŮDNÍ EROZE

K půdní erozi může při pěstování dojít především během čištění lesa použitím nevhodné techniky a expozicí půdy po vyčištění lesa, během zakládání nových plantáží a dále především během prvních let pěstování. Když stromy dozrají a stárnou, eroze se postupně snižuje.

Půda může být více náchylná k erozi, protože se listy kakaovníku, které dopadnou na zem nerozkládají dostatečně rychle a můžou tak likvidovat ostatní vegetaci.

Víceleté plodiny jako je kakaovník jsou obecně více udržitelné a méně náchylné k erozi než plodiny jednoleté. Ovšem neorganická hnojiva ve větší míře používaná u tržních víceletých plodin jako je právě kakao mohou vést ke snížení úrodnosti půdy. (HARTEMINK, 2005)

Podle studie Ekanade a spol. prováděné v Nigérii se biotické a půdní složky v oblasti, kde se pěstuje kakao výrazně zhoršily a to i v oblasti původního pralesa. (CLAY, 2004, str. 127-128)

Bývá uváděno, že hodnoty toku a zásob živin v půdě je důležitým krokem k jejímu udržitelnému využívání, zvláště v oblastech málo úrodných, tropických a humidních půd. Zásoby živin přitom závisí na jejich celkovém množství a úrodnosti půdy. Nejvíce živin se v ekosystému kakaových plantáží vytrácí při sklizni bobů a slupek a odtokem z odpadních vod. Při odtoku bývá úbytek ještě větší při aplikaci anorganických hnojiv. (HARTEMINK, 2005)

5. 5. SPOTŘEBA A ZNEČIŠTĚNÍ BĚHEM SKLIZNĚ A PRODUKCE

5. 5. 1. Odpad během produkce

Na každou metrickou tunu sklizeného kakaava připadá téměř 10 metrických tun odpadu. Dříve se tento odpad nechával na plantáži a později používal jako přírodní hnojivo nebo mulčovací kůra. Od této praktiky se ale začalo upouštět především proto, že podporovala rozmach některých chorob a také lákala moskyty a hrozilo nebezpečí výskytu některých nemocí u lidí. (Clay, 2004, str. 128)

Velké množství odpadu je navíc vyprodukováno během procesu zpracování už sušených kakaových bobů ve zpracovatelských závodech. Velmi ekologicky nákladná je také cesta kakaava od producenta ke spotřebiteli. Vzhledem k tomu, že většina nezpracované kakaové boby putuje většinou na druhou polokouli, kde ještě několikrát cestují při procesu zpracování do konečného produktu.

5. 5. 2. Spotřeba vody

Spotřeba vody je při produkci kakaava také velmi významá. Průměrná spotřeba vody při pěstování kakaových bobů je ještě poměrně nízká, 1,4 % z celkové světové spotřeby během produkce plodin. Nicméně spotřeba virtuální vody, která zahrnuje i spotřebu vody během zpracování je ale až 9% z celkové zemědělské produkce. (CHAPAGAIN, HOEKSTRA, 2004, str. 40, 49)

Produkce kakaových bobů má vodní stopu asi 20000 litrů na jeden kilogram. Největší spotřeba vody je při výrobě kakaové hmoty přibližně 24000 litrů na jeden kilogram. Na kilogram kakaového másla je využito asi 34000 litrů vody a na kakaový prášek asi 15600 litrů.

Výroba jedné tabulky čokolády o hmotnosti 100 gramů, která obsahuje 40 % kakaové hmoty, 20 % kakaového másla a 40 % cukru (spotřeba 1800 litrů na kilogram) výjde na 1700 litrů vody. (WATER FOOTPRINT NETWORK, 2015)

5. 5. 3. Znečištění vody

Ke znečištění vody dohází především při kontaminaci podvodních vod a pitné vody chemickými hnojivy a pesticidy využívanými při intenzivní zemědělské produkci kakaava, která navíc v posledních letech výrazně vzrostla.

6. ALTERNATIVNÍ PRODUKCE KAKAA

Možné řešení některých negativních důsledků pěstování jsou především kontrolované certifikované produkce, jejichž výsledné výrobky vystupují na trhu pod uděleným označením.

V kakaovém průmyslu je možné udělit certifikáty společností Fairtrade International, Rainforest Alliance, UTZ Certified a Organic jejichž loga jsou použita na obalech produktů vypěstovaných a prodávaných na základě principů fair trade a environmentální udržitelnosti.

6. 1. MEZINÁRODNÍ CERTIFIKÁTY V KAKAOVÉ PRODUKCI

Podíl certifikovaného kakaa na světovém trhu je minimální. Nicméně v posledních letech se objevují stoupající tendence. Například od roku 2009 do roku 2010 se podíl zdvojnásobil ze 3 % na 6 %. (ICCO, 2012)

6. 1. 1. Fair Trade

Fair Trade neboli férový obchod je tržní přístup, který se snaží o spravedlivé odměnění producenta, především v rozvojových oblastech a tak o udržitelnost produkce. (World Vision Australia, 2012) Fair trade je založený na dialogu, transparentnosti a respektu a snaze o rovnost v mezinárodním obchodu. (ICCO, 2013)

Certifikovaní Fair Trade producenti musí splňovat několik požadavků zohledňující sociální, ekonomický a environmentální rozvoj a také dodržování stanovených pracovních podmínek při produkci především v rozvojových zemích.

„Výrobci v rámci systému fair trade dostávají za svou práci výkupní cenu, která odpovídá nákladům na pěstování a umožňuje důstojné živobytí, zaručuje férové obchodní podmínky, dodržování lidských a pracovních práv nebo šetrnost k životnímu prostředí. Mezi základní principy Fair Trade patří: výkupní cena odpovídající nákladům udržitelné produkce a důstojného živobytí, dlouhodobé obchodní vztahy, dodržování úmluv Mezinárodní organizace práce (ILO), zákaz nucené a dětské práce, dlouhodobě udržitelný rozvoj místních komunit, kontrolované využívání pesticidů a další zemědělské chemie, zákaz využívání geneticky modifikovaných plodin, šetrnější přístup k využívání přírodních zdrojů.“ (FAIRTRADE ČESKO A SLOVENSKO, 2015)

Také v kakaovém průmyslu se pomocí přístupu fair trade snaží společnosti o minimalizaci sociálních a environmentálních důsledků pěstování. Jeden z hlavních cílů Fair trade produkce je zajištění vyšších příjmů pro farmáře pěstující kakao.

Organizace FLO (The Fairtrade Labelling Organization) stanovuje standardy pro Fair

Trade produkci a obchodování po celém světě. Byla založena v roce 1997 a dnes spolupracuje s certifikovanými producenty v Belizii, Bolívii, Kostarice, Dominikánské republice, Ekvádoru, Haiti, Nikaragui, Panamě, Peru, Kamerunu, Ghaně a Pobřeží Slonoviny. (ICCO, 2013)

6. 1. 1. 1. Podíl Fair Trade produkce

Konec roku 2013 bylo na světě 130 farmářů ve 20 různých zemích s Fair Trade certifikátem. Což ukazuje velký posun od roku 2008, kdy na celém světě bylo pouze 30 Fair Trade farmářů (Fairtrade International, 2014)

Ze všech certifikátů udělovaných při produkci kakaa je Fair Trade nejčastější a tvoří asi 39 % certifikovaných produktů. (ICCO, 2012) Nicméně podíl na trhu kakaa a výrobků z něj Fair Trade od předních světových producentů je stále minimální. Kolem 95 % světové nabídky kakaa na trhu pochází z necertifikované produkce, která nevyklučuje například nucenou dětskou práci. (ICCO, 2013)

Největší překážkou v jsou pro farmáře vysoké poplatky spojené s udělením certifikátu. Členové systému Fair Trade musí zaplatit počáteční a také každoroční poplatky. Výše poplatků se stanovuje podle počtu farmářů, kteří fairtradové družstvo tvoří. (ICCO, 2012)

V západní Africe se nachází asi 20 % veškerých producentů s Fair Trade certifikátem z toho 34 % tvoří kakao. Farem s certifikátem Fair Trade, kde se pěstuje kakao je v západní Africe celkem 70 a zaměstávají asi 136600 farmářů. (FAIRTRADE INTERNATIONAL, 2014)

Největší produkce Fair Trade kakaa pochází z Pobřeží slonoviny, Ghany, Peru, Dominikánské republiky a Ekvádoru.

6. 1. 2. Organické certifikáty

Přibližně 50% všech Fair Trade pěstitelů, produkují podle principů organického zemědělství a jsou držitelé některého z oficiálních certifikátů. (FAIR TRADE USA, 2011)

6. 1. 2. 1. Rainforest Alliance

Produkce kakaa pod certifikátem Rainforest Alliance se snaží o zachování biologické rozmanitosti a důstojné živobytí pěstitelů. Zaměřuje se na udržitelné zvyšování produktivity tropických komodit. (ICCO, 2012)

Rainforest Alliance se kromě toho snaží o zavedení udržitelnějších postupů na farmách, spravedlivější mezinárodní obchod i o změnu v chování spotřebitelů. (RAINFOREST

ALLIANCE, 2015)

Farmáři, kteří chtějí získat certifikát nemusí platit vstupní poplatek, nicméně za každou tunu kakaa prodanou pod certifikátem platí 15 dolarů. (ICCO, 2012)

Přes 120000 kakaových farem v 11 zemích světa mají certifikát Rainforest Alliance a dohromady pokrývají plochu 500000 hektarů. (COSA, 2012)

V roce 2011 bylo vypěstováno přes 98 tisíc tun kakaa s tímto certifikátem, což je oproti roku 2010 až 75 % nárůst. A je to asi 2,7 % celosvětové produkce. (RAINFOREST ALLIANCE, 2012)

6. 1. 2. 2. UTZ Certified

Certifikát UTZ se snaží o zlepšení zemědělských postupů farmářů a o udržitelné zvýšení produkce plodin. Kromě pěstitelů kakaa se certifikát uděluje i farmářům, kteří produkují kávu a čaj.

Produkce kakaa s označením UTZ Certified v posledních letech významě vzrostla. Ještě v roce 2011 představovala globální UTZ Certified produkce pouze 5%. V roce 2013 přitom vystoupala až na 14 %. (NIEBURG, 2014)

Certifikovaní producenti jsou se nachází ve 108 zemích světa. Z téměř 120000 tun kakaa označeného UTZ Certified pochází 54 % z Pobřeží slonoviny a 16 % z Ghany. (UTZ Certified, 2014, str. 17)

Ovšem produkce pod certifikátem UTZ pro farmáře také znamená poměrně vysoké vstupní i každoroční poplatky. (ICCO, 2012)

6. 1. 2. 3. Certifikát Organic

Organické pěstování kakaa se vyznačuje udržitelnou produkcí bez používání chemických hnojiv a pesticidů. Nevýhodou ale pro farmáře často bývá při přechod od intenzivního pěstování s využíváním hnojiv na organické pěstování velké ztráty na úrodě. Navíc je daleko náročnější na množství pracovní síly, protože při bez používání umělých hnojiv a pesticidů je třeba rostliny pravidelně ořezávat a plít. (ICCO, 2012)

Zejména kvůli těmto nákladům je trh s organickým kakaem a čokoládou velmi malý a tvoří pouze asi 0,5 % světové produkce. (ICCO, 2013)

7. PĚSTOVÁNÍ KAKAA NA POBŘEŽÍ SLONOVINY

7. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ ZEMĚ

V utváření dnešní podoby státu Pobřeží slonoviny hrály velkou roli západní mocnosti. Především Francie, která zemi v roce 1893 oficiálně vyhlásila za svou kolonii. Trvalo ale ještě dalších dvacet let, než byly dobytý všechny decentralizované lesní komunity. (REID, 2011, str. 147)

7. 1. 1. Počátky pěstování kaka

Pěstování kaka na Pobřeží slonoviny začalo na jihovýchodě země na začátku dvacátého století. Už v roce 1908 bylo ze sousedního Zlatého Pobřeží dovezeno první semínko a do dvou let nato vznikla v oblasti dnešního Agnibilekrou první kakaová plantáž. Do konce roku 1913 zde bylo vysázeno přes 110000 stromů a pěstování se odtud začalo rozšiřovat do středu a jihozápadu země. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 12-13)

Také na celý dnešní kakaový průmysl měla velký vliv Francouzská koloniální mocnost. Od začátku Francie především pro své vlastní zájmy prosazovala monokulturní pěstování kaka a ze své kolonie vytvořila hlavního exportéra pro evropské konzumenty. Během 20. století se tak kakao stalo nejdůležitější exportní komoditou na Pobřeží slonoviny. (Fell, 2007, str. 4 - 5)

Se zvýšením produkce kaka se analogicky zvýšila i poptávka po pracovní síle. Z důvodu nedostatku pracovníků na francouzských plantážích zavedla koloniální vláda nařízení, podle kterého i afričtí pěstitelé byli povinni pracovat na plantážích vlastněných Francouzi, což často vedlo k zanedbání jejich vlastních plantáží. Francouzi navíc zavedli nařízení, podle kterých nesměli afriční farmáři najmout žádnou pracovní sílu pro svou produkci, dokud nebyly splněny kvóty na evropských plantážích.

Již v roce 1900 si Francie nárokovala veškeré prázdné území a později dalšími dekrety v 30. letech bez ohledu na zvykové právo rozhodovala o téměř veškerém území země. Koloniální správa navíc s cílem urychlit rozvoj produkce kaka a kávy podnítila příchod imigrantů (především ze sousední Burkin Faso a Mali) do země bez souhlasu místního obyvatelstva.

Později vznikaly soukromé plantáže, které vlastnily především Evropané, ale i bohatší domorodci a zaměstnávali především migranty.

V roce 1944 pěstitel kávy a kaka Felixe Houphouet-Boigny spoluzaložil a vedl první venkovský svaz farmářů z Pobřeží Slonoviny SAA (Syndicat Agricole Africains), z kterého později vznikla první národní politická strana - Parti Démocratique de la Cote d'Ivoire (PDCI). (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 13)

V čele SAA v roce 1945 reprezentuje Houphouet-Boigny Pobřeží Slonoviny na Francouzském ústavodárném shromáždění a podaří se mu prosadit legislativu, která ruší všechny formy nucené práce ve Francouzských koloniích.

Zrušení nucených prací a povolení tlaku na farmáře ze strany koloniální mocnosti přispěl k velkému rozmachu kakaové produkce v 50. letech. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 14)

V roce 1955 Francouzi založili systém zvaný Caisse de Stabilisation, který sloužil ke stabilizaci cen kaka. (FELL, 2007, str. 5)

7. 1. 2. Vývoj v zemi po získání nezávislosti

V roce 1960 získává Pobřeží slonoviny samostatnost od Francie a prvním prezidentem se stává právě Felixe Houphouet-Boigny, který si funkci udržel až do své smrti v roce 1993. Zahájil politiku rapidního industriálního rozvoje a pokračuje ve francouzských snahách o rozšiřování produkce kaka. V roce 1967 vydá zákon, podle kterého půda patří tomu, kdo jí dokáže přivést k produkci. V roce 1968 se stát stává vlastníkem veškeré neregistrované půdy, a tím ruší zvyková práva na vlastnictví půdy.

Spolu s rozšiřováním pěstování kaka v zemi se jeho produkce dramaticky zvýšila. Během 70. let se míra růstu zvyšovala až 8 % ročně. (FELL, 2007, str.6)

Houphouet-Boigny také pokračuje s otevřenou imigrační politikou a cizinci tak mají v zemi téměř stejná práva jako domorodí obyvatelé, včetně práva volit a rovnocenný přístup k půdě. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 14-15)

Migranti měly také možnost získat svou půdu jako odměnu za práci. To ovšem pro majitele plantáží znamenalo, že novou pracovní sílu mohly získat jedině další migrací a zabráním nové půdy.

Díky těmto úspěchům si Pobřeží slonoviny dokázalo udržet téměř padesátileté období ekonomické a politické stability a stalo se zemí s nejrychleji rostoucí ekonomikou po získání nezávislosti díky expanzi produkce kaka. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 16)

Za dvacet let se produkce téměř zčtyřnásobila ze 100000 tun v roce 1960 na 370000 tun za rok 1980. V roce 1978 tak předhonila sousední Ghanu a stala se největším světovým producentem kaka se 40 procentním podílem na trhu. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 18)

Ačkoli se již od 60. let začaly objevovat projevy nespokojenosti s režimem, systém jedné strany se nadále upevňoval a oproti ostatním západoafrickým zemím působilo Pobřeží slonoviny jako země se značným počtem volných pracovních míst a fungujícími službami.

Proto země i nadále lákala velké množství přistěhovalců méně rozvinutých sousedních zemí. V roce 1983 bylo v zemi více než milion přistěhovalců z Burkiny Faso a půl milionu z Mali. Počet cizinců dočasně zaměstnaných a také nejvíce vykořisťovaných do roku 1987 ještě stoupl na více než dva a půl milionu. (LACINA, 1987, str. 595)

Výsledkem byla etnická diverzifikace obyvatelstva a napětí mezi domácími a cizinci stouvalo a veškeré hospodářské potíže v zemi byly automaticky připisováno na konto přistěhovalců.

Státní rozpočet navíc mnoho let zvýhodňoval vyspělý jih (okolí bývalého hlavního města Abijanu) proti čemuž se ostře ohradil sever země a svou nerozvinutost si vykládal jako výsledek etnické diskriminace. Opoziční nálady stouply především mezi mladými v 60. letech a to nejen proti prezidentovi, ale i proti trvajícím tlaku francouzského imperialismu a neokolonializmu. (LACINA, 1987, str. 595)

Francie si totiž udržela i po osamostanění v zemi velký vliv a strukturální závislost pomocí ekonomických investic a provázaností obchodu. Francie se podílela až 33 % na zahraničních investicích v zemi a 30 % na HDP země. (FELL, 2007, str. 7-8)

K upevnění vlády přispěla v polovině 70. letech mimořádně příznivá produkce kávy a kakaia i ceny těchto plodin. (LACINA, 1987, str. 596)

Stoupání ceny kakaia vyvrcholilo v roce 1977 a poté následovalo období poklesu až do roku 2002, kdy ceny klesly a Pobřeží slonoviny se začalo zadlužovat. V roce 1981 byl mezinárodní dluh země desetkrát vyšší než v roce 1978. V té době proto podepsala s Mezinárodním měnovým fondem první Program strukturálního přizpůsobení (SAP).

Proto bylo nutné zavést řadu úsporných opatření, které jako v jiných kapitalistických zemích vláda dosahovala úsporami v rezortech zdravotnictví a školství na úkor základních potřeb obyvatelstva a ještě více navýšila investice do kakaového průmyslu. Produkce kakaia záhy tvořila 39,8 procent HDP země. (Grossman-Greene, Baye, 2009, str. 19)

Objem nabídky, které tak Pobřeží Slonoviny jako největší producent vypustilo na světový trh, převýšilo poptávku a ceny komodity prudce klesly. Na konci 70. let byla cena za metrickou tunu 3000 dolarů a na začátku 90. let pouze 1100 dolarů. (Grossman-Greene, Baye, 2009, str. 19)

Ve snaze najít odbytí pro přebytek kakaia farmáři často prodávali úrodu za ještě nižší ceny než na světovém trhu a následkem toho ještě více narostl státní dluh. (Lacina, 1987, str. 596)

7. 1. 3. Liberalizace obchodu a jeho vliv na produkci kakaia

Mezinárodní závazky, především SAPs podepsané s MMF, dotlačily Pobřeží slonoviny k celkové liberalizaci obchodu v srpnu roku 1999.

Liberalizace obchodu jako ekonomická politika neoliberalizmu je založena na rozšiřování ekonomiky státu pomocí privatizace a volného obchodu. Na konci 20. let byla liberalizace považována za efektivní řešení pro rozvojové země. (FELL, 2007, str. 11)

Výsledkem liberalizace na Pobřeží slonoviny byl ale nekontrolovaný ekonomický růst, který měl environmentální i sociální důsledky.

Navzdory očekávání navíc liberalizace přinesla i větší nespokojenost mezi farmáři, protože kvůli odstranění státní regulace a stabilizace cen, jejich zisky byly až o polovinu nižší než před liberalizací. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 20)

V rámci liberalizace totiž došlo také k rozložení stabilizačního fondu Caisse de Stabilisation, který chránil farmáře před volatilitou světových cen. Dopady kolísavosti světových cen se tak přesunuly ze státu na jednotlivé farmáře. (FELL, 2007, str. 12)

Po liberalizaci obchodu se také otevřel prostor pro příchod mezinárodních společností a zahraničních investorů do obchodu s kakaem a místní farmáři tak ještě více ztratili kontrolu nad cenami kaka. Mezi lety 1998 a 2000 klesl podíl místních obyvatel na přímém exportu z 43 % na pouhých 10%. Mezinárodní korporace kontrolují téměř 90 % exportního obchodu s kávou a kakaem. (FELL, 2007, str. 13)

7. 2. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA

7. 2. 1. Etnické napětí a občanská válka

Dlouhodobá podpora migrace za účelem rozšíření produkce kaka vedla k tomu, že v roce 1998 žilo v zemi přes 2 miliony migrantů, tedy 14 % celkového obyvatelstva. Většina jich pocházelo z Burkina Faso (54 %) a Mali (18 %), (DETTONI, 2011) ale celkově na Pobřeží slonoviny žije asi 65 různých etnických skupin. (FELL, 2007, str. 22)

Po skončení režimu prezidenta Houphouet-Boignyho po roce 1993 ale byla práva přistěhovalců novou vládou značně omezena.

Koncept Ivoirité, který představil prezident Henri Bedie 1995, který měl původně označovat společnou kulturní identitu obyvatel Pobřeží slonoviny se nakonec stal pojmem označujícím spíše „čisté obyvatele“ bez imigrantských kořenů. Vedl tedy k ještě větší diskriminaci vůči přistěhovalcům, na které byla opět svalována vina za všechny ekonomické problémy země. (DETTONI, 2011)

Navíc se neobdělaná produktivní půda stávala stále vzácnější, což bylo při rozšiřování zemědělské produkce a nutné expanzi dalším problémem, který vedl k rozporům kvůli vlastnictví půdy, především v oblastech úrodné půdy vhodné k pěstování kakaá.

Ekonomická nejistota obyvatel a rozpory v zemi se v září roku 2002 rozšířily za hranice kakaového sektoru a napětí mezi etniky vyvrcholilo až v občanskou válku. Válka probíhala mezi vládou a rebelskou skupinou Mouvement Patriotique de Côte d'Ivoire (MPCI) na severu země. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 100)

Do konce roku 2003 bylo v důsledku války přes 700000 lidí přesídleno a mnoho lidí zabito.

Ve lednu 2003 byla podepsána mezi oběma stranami mezinárodně zprostředkovaná mírová dohoda. Nicméně mír netrval dlouho, protože mírová dohoda dostatečně neřešila otázku občanství, která byla hlavní příčinou samotného konfliktu. (BAH, 2010, str. 604 - 605)

Většina bojů ustala do roku 2004 díky peacekeepingové operaci Spojených Národů. Nicméně konflikt trval i nadále a v říjnu 2004 poslala do země tisíce svých vojáků i Francie. Intervence Francie byla později kritizována jako postkoloniální snaha o udržení vlivu v zemi.

Ve skutečnosti trval konflikt až do roku 2007, kdy byla podepsána mírová dohoda z Ougadougou. Násilný konflikt způsobil stěhování více než milionu lidí v rámci země a útěk přes 150000 imigrantů do sousedních zemí. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 100) Podle odhadů bylo navíc zabito přes 3000 lidí. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 108)

Důsledky konfliktu byly viditelné i v ekonomice země. Byl narušen celý kakový průmysl s přesahem na celosvětový trh s kakaem. Mezi lety 1999 – 2003 se v zemi snížil reálný příjem o 15 % a míra chudoby se zvýšila z 38,5 % na 44 %. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 21)

K obnovení ekonomiky v poválečné krizi opět zásadně přispěl export kakaá. (CountryWatch, Itc., 2014, str. 93)

7. 2. 2. Krize a 2. občanská válka

Tři a půl roku po podepsání mírové dohody z Ougadougou na podzim 2010, kdy se konali prezidentské volby nastává politická krize, která později vyústila v další občanskou válku. Poražený prezident Lauren Gbagbo odmítl odstoupit z funkce a označil vítězství protikandidáta Abassane Ouattara za podvrh.

Mezinárodní společenství za vítěze voleb uznávají a podporují Ouattara. Spory mezi prezidenty eskalovaly v roce 2011 v násilný vojenský konflikt. (DETTONI, 2011)

Tento konflikt byl v médiích často označován jako kakaová válka. Obě strany při boji totiž využívají nejdůležitější exportní komodity země ve svůj prospěch. Prezident Gbagbo sponzoroval státní úředníky i vojenské náklady zisky z kakaa (CountryWatch, Inc., 2014, str. 36) Prezident Ouattara naopak využíval spojení s mezinárodními organizacemi a s jejich pomocí uvalil embargo na kakao z Pobřeží slonoviny.

Následkem embarga 475000 tun kakaa, což je více než třetina roční produkce zůstala na jaře roku 2011 neexportovaná v přístavech a skladech. Farmáři proto často musely prodat svou úrodu hluboko pod cenu na světové burze. (DETTONI, 2011)

Gbagbo se ještě snažil zachránit situaci pokusem o znárodnění kakaového sektoru. (THE FINANCIAL TIMES LTD, 2011) Nakonec ale byl v dubnu zatčen jednotkami prezidenta Ouattara a nakonec postaven před Mezinárodní soud v Haagu. (BBC, 2015)

V důsledku druhé občanské války bylo v zemi podle odhadů zahynulo přes 3000 lidí. (PEACE DIRECT, 2015)

7. 2. 3. Sociální podmínky farmářů

Na pobřeží slonoviny žije více než 22,5 milionů obyvatel na rozloze 322460 km². (GEOHIVE, 2015)

Zemědělský sektor na Pobřeží slonoviny představuje téměř 26 % HDP země a zaměstnává asi 60 % obyvatelstva. (2014) (CIA, 2015)

Kakaové boby a ostatní produkty z kakaa jsou nejvýznamější vývozní surovinou a tvoří více než 30 % exportu země. (OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY, 2015)

Pěstování kakaa zaměstnává přes 900000 farmářů a živobytí více než 3,5 milionů obyvatel země přímo závisí na produkci této plodiny. (IRIN, 2012)

Země patří podle rozdělení Světové banky mezi země s nižšími středními příjmy. Hrubý národní příjem na osobu v roce 2013 byl pouze 1,45 dolarů. Celkem 42,7 % lidí žijících pod hranicí chudoby a na venkově, kde žije také většina kakaových farmářů je to dokonce 54,2 %. (WORLD BANK, 2015)

7. 2. 3. 1. Příjmy farmářů

Výnosy farmářů za kakao na Pobřeží Slonoviny jsou v průměru menší než 40 % ceny kakaa na světovém trhu. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 22)

Odhad příjmu farmáře na Pobřeží slonoviny za sezónu 2013/2014, který vychází z průměrné ceny na trhu, průměrné úrody a z předpokládaných nákladů na práci se pohybuje mezi

755,3 a 888,25 dolary za rok. Odhadovaný zisk je téměř dvakrát nižší než je vládou stanovené minimum. Minimální roční příjem je v zemi oficiálně 1460 dolarů na rok. (ILRF, 2014)

Průzkumy americké ILRF ukazují, že najatí pracovníci na kakaových plantážích jsou na tom ještě hůř než samotní farmáři. Ti dostávají mzdu pouze 209 až 1045 dolarů za rok. (ILRF, 2014, str. 3)

7. 2. 4. Dětská práce

Právě se zvýšenou chudobou souvisí také dětská práce a zneužívání pracovní síly při pěstování kakaia i jiných zemědělských plodin na Pobřeží slonoviny. Země jako největší světový producent kakaia se 40% podílem na trhu musí čelit tlaku na zvyšování produkce a exportu ze strany mezinárodních společností, jež se snaží odpovídat na stoupající světovou poptávku po této komoditě a maximalizovat svůj zisk.

Kvůli nízkým příjmům farmáři naráží na problém, jak zajistit a především zaplatit pracovní sílu, které je při pěstování kakaia zapotřebí značné množství. Hledají proto co nejlevnější pracovní sílu a často tak dochází i k najímání dětí na plantáže.

7. 2. 4. 1. Právní úprava dětské práce v zemi

Přestože již vláda Pobřeží slonoviny podepsala všechny základní úmluvy o dětské práci – v roce 1990 byla podepsána Úmluva OSN o dětských právech a jak Úmluva 138 o nejnižším možném věku pro nástup do zaměstnání, tak Úmluva 182 o nejhorších formách dětské práce byly ratifikovány 7. února 2003 – tento problém v zemi stále trvá. (USDOL, 2013)

Lehká práce, která neomezuje děti ve vzdělávání a neohrožuje jejich zdraví je povolena od 13 let. Minimální věk pro legální nástup do zaměstnání je na Pobřeží slonoviny jako i jiných rozvojových zemích posunut z obvyklých 15 let na 14 let. Nebezpečná práce je legalní až ve věku 18 let, což je podle ústavy Pobřeží slonoviny plnoletost.

7. 2. 4. 2. Výskyt dětské práce na Pobřeží slonoviny

Podle BBC v roce 2000 bylo dětské otroctví na kakaových plantážích velmi rozšířeným jevem a vyskytovalo se až na 90 % kakaových farem v zemi. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 100)

Ve věku 5-14 let je na Pobřeží slonoviny asi 24,6 % obyvatelstva. Podle odhadů

UNICEF je v této věkové skupině dětské práci vystaveno 26 % dětí. (průměrný odhad mezi lety 2002-2012) (UNICEF, 2013)

Převážná většina těchto dětí pracuje jako pomocná síla na rodinných farmách, což je v rozvojových zemích typické. Na Pobřeží slonoviny na průměrné kakaové farmě o rozloze do 6 hektřů pracuje pět lidí z nichž až čtyři jsou členy rodiny. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 101)

Nicméně výzkum ministerstva zahraniční Spojených států zjistil, že z 84000 dětí, které pracovali v nebezpečných podmínkách, jich 12000 nemělo žádné příbuzenské vazby v rámci farmy. (FELL, 2007, str. 16)

Odhady amerického ministerstva zahraniční z roku 2009 předpokládají, že více než 109000 dětí bylo zneužito k nejhorším formám dětské práce v kakaovém průmyslu na Pobřeží slonoviny. Přibližně 10 % z nich bylo navíc obětmi nucené práce a bylo s nimi obchodováno. (ILRF, 2013)

V kakaovém průmyslu je podle odhadů 50 % dětí při nejnebezpečnějších formách zraněno (podle průzkumu Tutane University). (USDOL, 2013, str. 209)

7. 2. 4. 3. Vliv dětské práce na vzdělání

Kromě nebezpečných podmínek pracovních podmínek na farmách, které děti ohrožuje na zdraví, bývá často narušeno i jejich vzdělávání. Školní docházka na Pobřeží slonoviny není povinná a navíc je placená. (USDOL, 2013, str. 210) Rodiče si často nemůžou dovolit dítě do školy poslat, čímž se zvyšuje riziko dětské práce.

Procento dětí zapsaných na základní školu je proto poměrně nízké, u chlapců je to 67,1 % a u dívek pouze 55,8 %. (UNICEF, 2013) Navíc některé děti do školy nedocházejí kvůli špatné dostupnosti nebo proto, že musí pracovat. Pracovní doba u dětí do 18 let je sice podle zákona omezena, ale vzhledem k tomu že většina dětí na kakaových plantážích pracuje neoficiálně a nelegálně, stráví děti na polích denně 12 a více hodin. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 102) Průměrné dítě pracuje na farmě 20 hodin týdně, nezbývá mu tedy mnoho času na soustavnou přípravu do školy. (ILRF, 2014, str. 5)

Spousta dětí tak nakonec není schopna školu nedokončit. Následkem je dnes mimo jiné poměrně vysoká negramotnost v zemi – přibližně 41 %. (WORLD BANK, 2013)

7. 2. 4. 4. *Obchodování s dětmi*

Obchodování s dětskými pracovníky je především na Pobřeží slonoviny velkým problémem. Podle odhadů UNICEF z roku 2002 stovky tisíc dětí bylo prodáno a odvezeno jako otroci každý rok na kakaové farmy do západní Afriky. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 103) Přibližně 82 % dětí, které jsou prodávány na kakaové plantáže, jsou převáženy v rámci země. (USDOL, 2013, str. 209) Nicméně děti bývají dováženy na Pobřeží slonoviny i z chudších sousedních zemí, především z Mali a Burkina Faso. (USDOL, 2013)

Vláda Burkina Faso uvedla, že počet zjištěných dětí, které byly prodány z jejich země na kakaové plantáže na Pobřeží slonoviny se od roku 2010 do roku 2012 více než ztrojnásobil, z 588 dětí na celkem 1895 dětí. (IRLF, 2014, str. 7)

Na Pobřeží slonoviny bohužel zatím nefungují dostatečné státní mechanismy, které by byly schopny s obchodováním s dětmi a s dětskou prací celkově efektivně bojovat.

Děti, s kterými bylo obchodováno a jsou vládou Pobřeží slonoviny odhaleny, bývají většinou poslány zprátky k rodině odkud byly přivezeny, ale dále již monitorovány nebývají. (IRLF, 2014, str. 7) Jsou to přitom často rodiče nebo příbuzní, kteří je původně farmářům prodali. Není tedy zaručeno, že se to nestane znovu.

Obchodování s lidmi na Pobřeží slonoviny není oficiálně protizákonné. Země například nepodepsala mezinárodní protokol z Palerma o prevenci, potlačení a potrestání obchodování s lidmi, především dětmi a ženami z roku 2000. (SCHRAGE a spol., 2005, str. 103) Nicméně obchodování s dětmi za účelem práce na kakaových plantážích je proti úmluvám OSN o dětské práci.

V roce 2010 natočil dánský novinář Miki Mistrati dokument, ve kterém upozorňuje na obchodování s dětmi a dětské práci na kakaových plantážích na Pobřeží slonoviny s názvem *Temná strana čokolády*.

7. 3. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA

Stejně jako většina sociálních důsledků i environmentální problémy související s pěstováním kakaa vychází ze slepého zvyšování produkce, které bylo poháněné nestabilitou cen na trhu a zvyšující se celosvětovou poptávkou po komoditě.

7. 3. 1. Odlesňování deštných pralesů

Se zvyšující se celosvětovou poptávkou po kakau se rozloha plantáží za posledních padesát let dramaticky zvýšila. Ještě v roce 1961 se kakao na Pobřeží slonoviny pěstovalo na rozloze pouhých 260 tisíc hektarů a dnes kakao pěstuje na rozloze asi 2,5 miliony hektarů. (FACTFISH, 2013)

Prudký rozmach pěstování kakaa v zemi přispěl ke kácení velkých ploch původního pralesa za účelem získání nové půdy pro pěstování. V dlouhodobé měřítku tak došlo k rozsáhlému odlesnění. Tropické deštné pralesy byly vykáceny pro pěstování kakaa při rozšiřování produkce velkou rychlostí. Největší část deštného pralesa byla v zemi vykácena kvůli těžbě dřeva, přesto 14 procent celkového odlesnění se dává za viny právě produkci této plodiny. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 16)

Pro domorodé farmáře bylo většinou výhodnější se přesunout a vyčistit nový prales a zasadit nové stromy než investovat do dříve použité zemědělské půdy. Toto chování bylo pro farmáře typické po několika výsadbách, protože půda již nemá dostatečné rezervy podzemní vody, neobsahuje potřebné živiny a plevel roste rychleji. Starší zemědělská půda tak nemůže konkurovat nově vyčištěnému území a zvyšují se na ni náklady na produkci a zároveň se snižuje úroda.

Výsledkem dlouhodobé migrace za novou půdou je téměř vyčerpání vhodné zemědělské půdy a výrazné odlesnění Pobeží Slonoviny.

Odlesňování je tak nejvýznamějším a nejviditelnějším důkazem environmentální degradace v zemi způsobené zvýšenou produkcí kakaa. V roce 1960 bylo na Pobřeží Slonoviny 12 milionů hektarů lesů, ale už v roce 1966 se rozloha snížila na 9 milionů hektarů a dnes je to méně než 3 miliony hektarů. (FELL, 2007, str. 18)

Původním pralesem byla v roce 2006 pokryta pouhá 2 % území. Míra odlesňování je 265000 hektarů lesa každý rok. (MONGABAY, 2006)

Pobřeží slonoviny se tak stalo zemí s největší produkcí kakaa na světě, ale také jednou ze zemí s největší mírou odlesňování.

Dostáváme se tak do začarovaného kruhu, kdy degradované životní prostředí ještě více

podporuje chudobu v zemi a chudoba nutí lidi ještě více zneužívat již tak zdevastovanou přírodu.

7. 3. 2. Další důsledky

Navíc v neustálé snaze o zvýšení produkce začínali farmáři používat i environmentálně nepříznivé technologie při pěstování. Například v 60. letech začínali farmáři na Pobřeží slonoviny používat nezastíněné pěstování, které bylo už známé v Ghaně i Nigérii. K tomu bylo zapotřebí vypálit velké plochy lesního porostu a poté zasadit kakao přímo na slunci. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 16)

Mimo rozsáhlého vykácení lesů vedla tato technika k vyšší spotřebě vody, hnojiv a pesticidů, zvýšení půdní eroze a ztrátou úrodnosti půdy a úbytkem biodiverzity.

V zemi je také velký problém s nedostatkem pitné vody a se znečišťováním podzemní vody způsobené převážně průmyslovou a zemědělskou výrobou.

7. 4. PRODUKCE CERTIFIKOVANÉHO KAKAA

7. 4. 1 . Fair trade

První Fair trade družstvo Kavokiva bylo na Pobřeží slonoviny certifikováno v roce 2004 a dnes združuje 6767 členů. (FAIR TRADE USA, 2011)

Dnes je na Pobřeží slonoviny celkem 34300 farmářů s certifikátem Fair Trade a 53 fairtradových farem, z nichž 52 pěstují kakao. (FAIRTRADE INTERNATIONAL, 2014)

Pobřeží slonoviny se stalo zdaleka největším vývozcem Fair Trade kakaa s dvakrát větší produkcí než v sousední Ghaně. Nicméně v současné době certifikovaní farmáři v zemi mají problém s prodejem certifikovaného kakaa, které má na trhu vyšší cenu a v roce 2013 prodávali pouze 20 % celkové Fair Trade produkce. (FAIRTRADE INTERNATIONAL, 2014)

7. 4. 2. Další certifikáty

V roce 2012 přibližně 54 % produkce kakaa s certifikátem UTZ pocházela z Pobřeží slonoviny. (UTZ Certified, 2014, str. 17)

Úspěchů v zemi dosahují i farmáři s certifikátem Rainforest Alliance. V roce 2011 vyprodukovaly farmy postupující podle pravidel tohoto označení 576 kg kakaa na hektar, na rozdíl od produkce necertifikovaných farem ve stejný rok, 334 kg na hektar. (COSA, 2012)

8. PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ

8. 1. HISTORICKÝ VÝVOJ

8. 1. 1. Počátky pěstování kakaa na Zlatém pobřeží

Kakao bylo poprvé přivezeno a zasazeno na území Ghany, tehdejší Zlaté pobřeží v roce 1857 Basilejskými misionáři. Semínka rostliny přivezli ze Surinamu a zasadili je v oblasti Akropongu na jihu země, poblíž dnešního hlavního města Accry. Sadba ovšem nebyla moc úspěšná a většina rostlin zahynula. Až v roce 1879 se sazenice přivezené z ostrova Fernanado Po ujali. Tyto stromy jsou považovány za mateřské stromy celého dnešního ghanského kakaového průmyslu. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 4)

Už v roce 1891 se kakao začalo vyváženo do Evropy jako tržní plodina. (AFRANE, NTIOMOH, 2011, str. 52) První vývezená várka kakaa z Ghany měla přes 36 kilogramů.

Již od počátku devatenáctého století měla největší vliv na Zlatém Pobřeží Velká Británie a později se tak země dostala do britské koloniální správy. (BERRY, 1994)

Pod britskou správou zažila země velký rozkvět v letech 1900 až 1920, kdy průměrný roční ekonomický růst byl až 10 procent. Byla také budována infrastruktura – cesty, železnice a přístav v Takoradi. (Berry, 1994) Než byla postavena železnice a cesty, nosily ženy i děti na hlavách těžké náklady kakaových bobů z farem na trhy nebo do nejbližšího přístavu, což zabralo spoustu času. (REID, 2011, str. 166-167) I díky rozvoji infrastruktury se tak produkce zvýšila a roku 1910 Zlaté pobřeží stalo největším producentem kakaa na světě a vyváželo přes 40000 tun ročně. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, Baye, 2009, str. 4)

Po období rozmachu následovalo období stagnace a později rozvoj země dokonce poklesl v důsledku celosvětové hospodářské krize a obou světových válek.

V této době se kakao podílelo na celkovém exportu Zlatého pobřeží až 80 procenty. Nicméně farmáři samotní viděli jen velmi malou část peněz plynoucí z tohoto obchodu. Proto v letech 1937 až 1938 došlo ke stávce farmářů i jiných pracovníků podílejících se na kakaové produkce. Během této stávky export do evropských zemí klesl z 21606 tun v listopadu 1937 na 235 tun v únoru 1938. I přesto se však stávkou nepodařilo dosáhnout osvobození od evropských

fírem ani dosažení vyšších cen pro farmáře. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 6)

V roce 1939 britská koloniální správa zřídila Úřad pro ochod s kakaem (COCOBAD), původně pro dočasnou kontrolu během války. Došlo tak k přechodu od nekontrolované a soukromé kakaové produkci k systému, kde farmáři byli povinni prodávat produkci statutárnímu orgánu, který určoval i ceny. Díky tomuto systému britská vláda v podstatě skoupila celkovou ghanskou úrodu za fixní ceny a soukromé firmy poté kupovaly kakao od ní.

Úřad fungoval nadále i po válce od roku 1943 navíc s oddělením pro kontrolu inflace a přemístěním sídla z Londýna do Accry.

Zisky farmářů byly sníženy o poloviny oproti předválečným letem, protože příjmy klesaly v závislosti na inflaci. V období 1942 – 1943 došlo i k dramatickému poklesu produkce. Důvodem tohoto poklesu byl fakt, že farmáři v letech těchto nízkých příjmů sbírali pouze snadno dostupné kakaové lusky a zbytek stromů nechávali bez údržby. Systém, který byl nejen prakticky zcela neudržitelný, ale také vedl k rozšíření dvou výrazných chorob kakaovníků. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 6 - 7)

V roce 1936 se na Zlatém pobřeží poprvé objevilo virové onemocnění napadající kakaovník CSSV (Cacao Swollen Shoot Virus). Více než padesát procent dospělých stromů na východě země zahynulo v důsledku této nemoci a potenciálně ohrožovalo celý kakaový průmysl v zemi. Koloniální ministerstvo zemědělství proto nařídilo drastické preventivní opatření a mezi lety 1936 až 1937 bylo zničeno přes 81000 stromů na více než 300 farmách. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, str. 8)

Přesto se virus šířil dál. Ghanská vláda v rámci boje s touto nemocí založena výzkumné středisko Tafo na východě země a zahájila sledování kvality kakaových bobů a kontrolovala postupy při produkci. Vláda začala podporovat farmáře i dodávkou hnojiv a pesticidů a nabízela technickou a finanční pomoc. (AFRANE, NTIOMOH, 2011, str. 53)

Veškeré úspěchy, kterých středisko dosáhlo byly zmařeny příchodem 2. světové války. Opětovný pokles světové ekonomiky přinutil farmáře zanedbávat a opouštět plantáže a tím poskytli podmínky pro opětovné šíření viru CSSV. Podle koloniální vlády by při ponechání tohoto stavu veškerý kakaový průmysl v Ghaně za 20 let zmizel. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, str. 8)

Úřad tedy znovu nařídily v letech 1946 – 1947 radikální řešení. V tomto období bylo poraženo přibližně 2,5 milionu stromů. V době rostoucího odporu proti koloniální vládě bylo toto nařízení vnímáno jako důkaz necitelnosti a brutality systému, který zasahuje do místních záležitostí. (REID, 2011, str. 235)

Vzhledem k tomu, že většina plantáží nebyla větší než 3 akry (přes 12000 m³) poražení všech infikovaných stromů pro farmáře znamenalo zničení většiny nebo dokonce celé úrody.

(GROSSMAN-GREENE, BAYE, str. 8)

S pokračujícím kácením (do roku 1955 bylo vykáceno přes 40 milionu nakažených stromů na celkem 92321 farmách)(GROSSMAN-GREENE, BAYE, str. 8) problém se stával stále více politickým. Toho využila také politická strana CPP, kterou v roce 1949 založil Kwame Nkrumah. Podporou nespokojených farmářů si postupně zajistila větší vliv na celou venkovskou komunitu.

8. 1. 2. Vývoj země po získání nezávislosti

Po druhé světové válce došlo k postupné revitalizaci světové ekonomiky a s tím související růst cen některých komodit, mimo jiné také kaka. V tomto období v roce 1957 se Ghana jako první země v subsaharské Africe stává nezávislá od koloniální mocnosti.

Ekonomie země byla stejně jako za dobu kolonizace postavena především na produkci a exportu kaka, ale také zlata a těžbě dřeva. Budoucnost pro Zlaté pobřeží vypadala slibně a země byla předurčena k tomu, aby se stala ekonomickým vůdcem Afriky.

Do čela země se v roce 1960 dostává panafricanista a jedna z vůdčích osobností rodící se Hnutí nezávislých zemí Kwame Nkrumah a stává se prvním prezidentem nové republiky Ghana. (BERRY, 1994)

Vláda prezidenta Kwame Nkrumaha usilovala o realizaci programu hospodářského rozvoje země. Jeho hlavním cílem bylo vybudování takové ekonomiky, která by umožnila nezávislost na bývalé kolonii. Snažil se o vybudování základních průmyslových odvětví, rozšíření energetických zdrojů a snížení závislosti na monokulturním pěstování kaka. (LACINA, 1987, str. 615)

Navzdory plánům nového prezidenta následující období v Ghaně doprovázeno ekonomickým poklesem a politickou nestabilitou. Jedním z důvodů této skutečnosti bylo dramatické snížení cen kaka v letech 1964-65. V zemi se rozšířila korupce a sebeobohacování a stát se postupně zadlužuje. Ekonomické a sociální problémy v zemi vedly nakonec v roce 1966 k vojenskému převratu při němž byl prezident Nkrumah svržen. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, str. 10)

V roce 1969 proběhly v zemi demokratické volby. Nová vláda ale nebyla schopná čelit hospodářským problémům a v letech 1969 – 1972 státní dluh ztrojnásobil. V roce 1971 zahraniční obchodní deficit Ghany dosáhl částky 230 milionů dolarů. V roce 1972 dochází k dalšímu vojenskému převratu. Nová vláda vyhlásila program s názvem Operace „užijme se sami“, kladoucí zvýšený důraz na rozvoj zemědělství. Později však vláda ustupuje od záměrů deklarovaných v plánu na zlepšení sociálních podmínek, což vedlo k organizování stávek a

demonstrací a později k dalšímu politickému převratu v roce 1979. (LACINA, 1987, str. 619 - 620)

V roce 1981 po několika nepovedených pučích a několika dočasných vládách se do čela země dostává diktátor Jerry Rawlings. (BERRY, 1994)

8. 1. 3. Produkce kaka v období politické a ekonomické nestability

I díky tomuto politickému a sociálnímu vývoji země přišla o své prvenství ve vývozu kaka na trhu a roku 1977 byla předstížena sousedním Pobřežím Slonoviny. Do roku 1983 spadla dokonce na 12. místo v žebříčku produkce, jako důsledek období sucha, požárů, nízkých cen⁴ a celkově neklidné ekonomické situace v předešlých letech. (AFRANE, NTIOMOH, 2011, str. 52)

Důvodem poklesu produkce byl také fakt, že vhodná půda se stala čím dál vzácnější. Zvláště v oblastech s delší tradicí pěstování se začaly snižovat výnosy z vyčerpané půdy a farmáři musely vynaložit větší náklady. Když byla půda zcela vyčerpaná a neúrodná, farmáři se často stěhovali do nových lesních oblastí, které pročistili, vykáceli nebo vypálili a oseli.

Kakaová produkce se začala znovu probouzet na začátku 80. let díky Economic Recovery Program, který byl podporován Mezinárodním měnovým fondem a Světovou bankou. Tento stabilizační program probíhal pod záštitou COCOBOD a poskytoval farmám na vesnicích sazenice a insekticidy. Navíc vláda zvýšila ceny kaka z 34 dolarů v letech 1982-83 na 640 dolarů v roce 1990. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 10)

Díky tomuto programu byla produkce v Ghaně zvýšena na téměř 300000 tun v období 1989-90 oproti 188170 tun v roce předchozím. (FAOSTAT, 2013)

V letech 1992 probíhala v zemi liberalizace obchodu jako důsledek Programu strukturálního přizpůsobení podepsaného s Mezinárodním měnovým fondem, které byly zavedeny v Ghaně na rozdíl od Pobřeží slonoviny zavedeny již od 80. let. Do té doby existovala pouze jedna monopolní společnost pod COCOBOD, která vyřizovala všechny veřejné zakázky týkající se produkce ghanského kaka. Nově vznikly polosoukromé exportující firmy. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 11) Liberalizace obchodu a vytvoření soutěžního prostředí vedlo ke zvýšení podílu soukromého sektoru v ghanské ekonomice a zvýšení produkce kaka z 340000 tun v roce 2002 na 740000 tun v roce 2005. (FAOSTAT, 2013)

Co se kvality kaka týče, Ghana je považována za vedoucí zemi v produkci nejkvalitnějšího kaka na světě. (AFRANE, NTIAMOH, 2008, str. 1) Zásahu na tom má také společnost COCOBOD, která investuje nemalé finance do výzkumu a rozvoje produkce.

⁴ V letech 1979 – 1981 světové ceny kaka klesly o celých 47 procent (LACINA, 1987, str. 620)

Zásobuje farmáře vyšlechtěnými sazenicemi odolnými proti chorobám, hnojivý a také provozuje kurzy pro farmáře, například na správné prořezávání stromů, které je důležitou prevencí proti plevelu, zajišťuje monitoring a kontrolu na farmách. (GROSSMAN-GREENE, BAYE, 2009, str. 11)

8. 2. SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ

Již více než jedno století je kakao významnou součástí ghanské ekonomiky a to především na venkově. Jeho produkci dominují především drobní farmáři z malých rodinných farem ne větších než 3 akry, jejichž živobytí závisí především na této plodině.

Na rozdíl od Pobřeží slonoviny veškeré kakao od farmářů odkupuje stát prostřednictvím COCOBOD, která zajišťuje veškerý export ze země. Kontroluje především kvalitu exportovaného kaka, ale také stanovuje ceny. Farmáři v Ghaně tak nejsou tak náchylní na volatilitu světových cen na trhu jako farmáři na Pobřeží slonoviny.

8. 2. 1. Sociální situace farmářů

V Ghaně žije 25,9 milionu obyvatel na území o rozloze 238540 km². Stát patří podle klasifikace světové banky mezi země s nižšími středními příjmy. Hrubý národní příjem v roce 2013 činil 1,77 dolarů na osobu a 24% obyvatel žije pod hranicí chudoby. (WORLD BANK, 2013b)

Zemědělství tvoří přibližně 22 % HDP v zemi a zaměstnává více než 42 % obyvatelstva. (WORLD BANK, 2013b) Nejvýznamější zemědělskou komoditou je kakao s 30 procentním podílem na výnosu z exportu země. (USDA, 2012) Jeho produkce tvoří v Ghaně až 60 % celkové zaměstnanosti v zemědělství. Pro tyto farmáře představuje zisk z produkce kaka 70 až 100 % celkového příjmu domácnosti. (AFRANE, NTIAMOH, 2008)

Tyto příjmy ovšem nejsou srovnatelné s cenou kaka na světovém trhu. V roce 2014 farmáři v Ghaně získali průměrně pouhých 45 % světové ceny kaka. (ILRF, 2014, str. 16)

Farmáři v Ghaně mají až o polovinu nižší náklady na produkci než na Pobřeží slonoviny, protože vláda poskytuje farmářům zdarma některé prostředky pro pěstování jako hnojiva a pesticidy. (ILRF, 2014)

Odhad příjmů farmářů v Ghaně je 983 až 2672 dolarů za rok. Na den je to tedy 2,69 dolarů, to u šestičlenné rodiny, což je průměrný stav v Ghaně činí na osobu pouhých 0,45 dolarů na den. (ILRF, 2014)

8. 2. 2. Dětská práce

8. 2. 2. 1. Právní úprava v Ghaně

Ghana už v roce 1990 podepsala Úmluvu OSN o právech dětí a obě úmluvy Mezinárodní organizace práce země postupně podepsala také. V roce 2001 byla ratifikována úmluva 182 o nejhorších formách dětské práce, ale úmluva 138 o stanovení minimálního věku pro nástup do zaměstnání byla v Ghaně podepsána až 6. 6. 2011. (ILO, 2014)

Minimální věk pro legální nástup do zaměstnání je stanoven jako ve většině zemí na 15 let. Jedná se, ale pouze o práci, která není nebezpečná a neohrožuje fyzický a duševní vývoj dítěte. Stejně jako na Pobřeží slonoviny je i v Ghaně povolena lehká práce i pro děti ve věku 13 a 14 let, nejedná se však o legální zaměstnání. Většinou jde o drobnou zemědělskou činnost na rodinných farmách nebo o pomoc v domácnosti. Fyzicky nebezpečná práce je legální od 18 let věku. (AMOO, 2008, str. 25)

Nicméně stejně jako na Pobřeží slonoviny jsou státní mechanismy pro kontrolu dodržování zákonů proti dětské práci slabé a nedostatečné. V Ghaně je tak dětská práce významným sociálním problémem a z velké části se odehrává právě na kakaových plantážích.

8. 2. 2. 2. Výskyt dětská práce v Ghaně

Průzkum z roku 2001 ukázal, že z odhadované populace 6,4 milionů dětí ve věku 5 až 17 let asi 39% což je 2,5 milionu podílela byla ekonomicky aktivní. Nelegální dětské práci bylo přitom vystaveno 1,3 milionu dětí, tedy 20% z této věkové skupiny a 242072 dětí se podílelo na nebezpečné dětské práci. (AMOO, 2008, str. 13)

Novější odhady ukazují, že se situace v zemi zhoršila. Mezinárodní organizace práce v roce 2012 uvádí, že 2,1 milionu dětí, což je 33 % z celkové populace je vystaveno dětské práci. (ILO, 2014)

Ve věkové skupině 5 až 17 lety je podíl dětské práce 21,8% a výskyt nebezpečné dětské práce se zvýšil na 1,2 milionu dětí, což je více než 14 % dětí ve věkové skupině. (GHANA STATISTICAL SERVICE, 2014)

Odhady Mezinárodní organizace práce z roku 2012 ukazují, že ve věku 7 až 14 let pracuje 43,5 % dětí v zemi. Z toho převážná většina, až 82 % dětí, pomáhá při práci na rodinných farmách. Nicméně podle Mezinárodní organizace práce 22,7 % z pracujících dětí jsou využívány jako otroci na farmách bez příbuzenských vazeb a bez platu. (ILO, 2012)

Podle zákona je zakázané v Ghaně děti do 18 let využívat k na kakaových farmách k

nebezpečným pracím jako je vypalování a kácení lesů, aplikace jedovatých chemikálií, nošení těžkých nákladů, používání mačet při pletí a také práce delší než 3 hodiny denně nebo 18 hodin týdně. (AMOO, 2008)

Přesto velké množství dětí podle průzkumů nosí velmi těžké náklady a používá mačety při práci. (ILRF, 2014, str. 5) Velmi často děti pracují s nebezpečnými pesticidy a hnojiv. Poučení před prací s těmito látkami bývá na farmách nedostatečné nebo žádné a většina dětí nemá dostatečné ochranné oblečení a pomůcky při práci. Následky práce s chemickými prostředky u dětí bývají bolesti hlavy, pálení očí a kůže, kašel, vyrážky, závratě a nevolnosti. (MULL, KIRKHORN, 2005)

8. 2. 2. 3. Vliv dětské práce na vzdělání v zemi

Vysoký podíl dětské práce má mimo jiné vliv na vzdělávání dětí. Téměř 40 % dětí navštěvuje školu a zároveň i pracuje na farmě. Průměrně děti na kakaových farmách v Ghaně pracují 10 až 15 hodin týdně. Více než 9 % dětí v zemi pouze pracuje a školu nenavštěvuje vůbec. (ILO, 2014)

Podle UNICEF navštěvuje v zemi základní školu pouze 73% dětí, na venkově je kvůli menší dostupnosti procento ještě nižší. Celková negramotnost v zemi je až 28 %. (UNICEF, Ghana, 2013)

8. 3. ENVIRONMENTÁLNÍ DŮSLEDKY PĚSTOVÁNÍ KAKAA V GHANĚ

Kakao se dnes pěstuje na rozloze přibližně 1,6 milionů hektarů zemědělské plochy, což je téměř 7 % celkové rozlohy země. (FACTFISH, 2013) Stejně jako na Pobřeží slonoviny je historický vývoj zvyšování produkce reflektován i na životním prostředí země.

8. 3. 1. Odlesňování

Ghana patří mezi země s nejrychlejším tempem odlesňování na světě. Za méně než 50 let byla rozloha původního deštného pralesa v zemi snížena o 90 procent.

Dnes je v Ghaně zalesněno 21,7 % území, ale pouze 8 % z toho tvoří původní prales. Odlesňování zbývajících pralesa nadále pokračuje. Míra úbytku jsou 2 % lesního porostu ročně. (MONGABAY, 2006b)

Největší příčinou deforestace v Ghaně je těžba zlata a dřeva. Nicméně vzhledem k tomu, že je Ghana druhým největším producentem na světě s více než 21% podílem na

světovém trhu, má i pěstování kakaa má významný podíl na ztrátě původního pralesa.

Více než 16 % území země tvoří orná zemědělská půda a necelých 10 % území je využíváno k intenzivnímu pěstování trvalých plodin jako je kakao a káva. (WORLD BANK, 2013b)

8. 3. 2. Další environmentální problémy

Téměř třičtvrtě dnešní produkce kakaa pochází z farem, kde se pěstuje nezastíněným systémem. (KOLLAVALI, VIGNERI, 2010) To sebou přináší, jak již bylo výše zmiňováno spoustu dalších environmentálních problémů. Nezastíněné pěstování například zvyšuje náchylnost kakaovníků na některé nemoci a také vyžaduje větší využívání pesticidů a umělých hnojiv.

Následkem využívání chemických přípravků při produkci spolu s deforestací dochází v Ghaně také k velkému úbytku biodiverzity.

8. 4. PRODUKCE CERTIFIKOVANÉHO KAKAA

8. 4.1. Fair Trade

Počet farem produkujících Fair Trade kakao je v Ghaně 10 a celkově zaměstnávají 104400, tedy 11 % veškerých farmářů a pracovníků pěstujících Fair Trade kakao. (FAIRTRADE INTERNATIONAL, 2014)

První Fair Trade družstvo Kuapa KoKoo bylo certifikováno už v roce 1996 a v roce 2011 mělo celkem 48854 členů. (FAIR TRADE USA, 2011)

8. 4. 2. Ostatní certifikáty

V roce 2012 asi 16 % celkové produkce UTZ Certified kakaa pocházelo z Ghany. (UTZ Certified, 2014, str. 17) Průzkum mezi farmáři v Ghaně ukazuje značné pokroky v redukci dětské práce. Ve všech farmách s označením UTZ Certified byly po certifikaci nahrazeny všichni dětské pracovníci dospělými zaměstnanci. Takle změna sice pro farmáře znamenala zvýšení nákladů na produkci, ale vytvořila nové pracovní příležitosti v oblasti. (UTZ Certified, 2014, str. 30)

Uspěchy v zemi má i produkce s certifikátem Rainforest Alliance. Například farmářka

kakaa ze severní Ghany Vida Tsatso Boafu, která začala pěstovat podle udržitelných postupů, které jsou v Ghaně vyučovány v rámci programu Rainforest Alliance, uvádí, že se její produkce zvýšila více než třikrát. (RAINFOREST ALLIANCE, 2015)

9. SROVNÁNÍ PRODUKCE A DŮSLEDKŮ NA POBŘEŽÍ SLONOVINY A V GHANĚ

Obě země v minulosti využívaly příležitostí, které ji nabízel mezinárodní obchod se zemědělskými komoditami, především s kakaem se zeměmi. Již od začátku ale měly velmi malou možnost jej ovlivňovat a většina zisků z obchodu zůstávala v zemích globálního Severu. Nejdříve obchod v zemích řídily koloniální země a později moc neoficiálně převzaly mezinárodní korporace. Ty ale fakticky velké části ovlivňují produkci v obou zemích dodnes.

Ekonomiky obou zemí byly silně provázány s produkcí kakaa, kterou podporovaly jejich koloniální mocnosti z Evropy. Zatímco, ale Velká Británie podporovala ekonomiku Ghany například rozvojem infrastruktury, téměř veškeré příjmy z pěstování kakaa na Pobřeží slonoviny plynuly do Francie, která svou kolonii využívala pouze jako zdroj surovin. Navíc na Pobřeží slonoviny Francie a později i nová vláda podporovala imigraci za účelem zvýšení produkce, což později vedlo k etnickým konfliktům v zemi. To spolu s epidemií viru CSSV, která několikrát nachvátla produkci v Ghaně způsobilo, že v roce 1977 Pobřeží slonoviny poprvé vyprodukovalo více kakaa než Ghana, která do té doby držel světové prvenství.

V obou zemích byl ještě pod koloniální vládou zřízen orgán, který stanovoval ceny a kontroloval produkci kakaa. Státní institut COCOBOD v Ghaně původně zřízen jako kontrolní orgán během 2. světové války a fungoval jako téměř monolitní vývozce kakaa v zemi až do liberalizace obchodu v roce 1992. Nicméně i po liberalizaci obchodu COCOBOD funguje jako státní kontrolní orgán a reguluje ceny. Systém stabilizace cen Caisse de Stabilisation, který na Pobřeží Slonoviny založily v roce 1955 Francouzi, se po liberalizaci obchodu na konci 20. století a farmáři se tak stali náchylnější k volatilitě světových cen.

Obě země patří k zemím s nižšími středními příjmy, ale podíl obyvatelstva žijící pod hranicí chudoby je výrazně vyšší na Pobřeží slonoviny (42,7 %) než v Ghaně (24 %). Příjmy farmářů na kakaových plantážích je také v Ghaně vyšší než na Pobřeží slonoviny, především kvůli státním příspěvkům v Ghaně. Nicméně podle odhadů ILO je v Ghaně vyšší podíl dětské práce. Ve věkové skupině dětí 7 – 14 % je dětská práce v Ghaně téměř dvakrát čtenější než na Pobřeží slonoviny. Negramotnost je ale naopak daleko vyšší na Pobřeží slonoviny (41 %) než v

Ghaně (28 %). V obou zemích je nejvýznamějším environmentálním problémem souvisejícím s pěstováním kakaa významné vykáčení deštných pralesů. V Ghaně i Pobřeží slonoviny patří mezi země s nejrychlejším tempem odlesňování a dnes jen velmi malé plochy tvoří původní prales.

ZÁVĚR

Už počátky pěstování kakaa v západní Africe jsou úzce provázány s Evropou. Byly to právě evropské země, které poprvé kakao, které má kořeny ve Střední Americe přivezli do Afriky a později podnítili jeho intenzivní produkci v oblasti západní Afriky, aby uspokojily svou rostoucí spotřebu. I dnes mají rozvinuté země velký vliv na země produkující kakao. Země globálního Severu totiž představují téměř veškerou spotřebu kakaa, které pochází z malých farem v rozvojových zemích. Více než 72 % produkce pochází ze zemí západní Afriky, především Pobřeží slonoviny a Ghany. Zajímavé je například srovnání největšího světového producenta – Pobřeží slonoviny a největšího světového spotřebitele – USA. Spojené státy Americké spotřebují přibližně 75krát více kakaa než Pobřeží slonoviny. Paradoxní je srovnání nabídky kakaa, kterou tvoří z 90 % velké množství malých farem a poptávky po nezpracovaném kakau, kterou ze 40 % tvoří pouze 3 zpracovatelské závody. Podobná situace je potom i na dalším stupni distribučního řetězce, kdy pouze pět velkých potravinářských koncernů ovládá 60 % světové výroby čokolády. Nesrovnatelná je také cena kakaa na světovém trhu a zisky, které průměrně farmáři v západní Africe z produkce vytěží. Důvodem tohoto nepoměru jsou především celní eskalace uvalované na vývoz kakaa, především ve zpracované formě, ale také velmi dlouhý a strukturovaný distribuční řetězec. Určitý vliv měla také liberalizace obchodu, která umožnila dnešní vysoký podíl mezinárodních společností na vývozu kakaa z produkčních zemí, což pro farmáře znamená velmi špatnou dostupnost na světový trh a k informacím o světových cenách kakaa.

Sociální a environmentální důsledky pěstování kakaa tedy nejsou reflektovány na světových cenách kakaa a výrobků z něj, ale jsou místo toho přeneseny přímo na společnost a životní prostředí v oblasti produkce. Většina sociálních důsledků pěstování vychází právě z nízkých příjmů farmářů a pracovníků na kakaových farmách. Velká míra chudoby v zemích západní Afriky, především na venkově, kde se většina zemědělských farem nachází zvyšuje riziko dalších sociálních problémů. Nejvýznamějším a nejdiskutovanějším z nich je dětská práce. Přestože země západní Afriky ratifikovaly všechny základní mezinárodní úmluvy, které

se zabývají právy dětí a snížení dětské práce, je tento problém v oblasti stále významný. Podle odhadů více než 1,5 milionů dětí pracuje na kakaových farmách často ve velmi nebezpečných podmínkách. Spoustu dětí pracuje při postřívání nebezpečnými pesticidy, navíc bez ochranného oblečení, manipuluje s těžkými a ostrými nástroji a nosí těžké pytle s kakaovými boby. Všechny mezinárodní programy na eliminaci dětské práce zatím selhávají. Pro farmáře s velmi nízkými příjmy bývá dětská práce stále nejvýhodnější a státy západní Afriky většinou nemají dostatečné mechanismy na kontrolu a trestní stíhání nezákonného zneužívání dětí.

Dopady na životní prostředí určitou měrou také vychází z cen kakaa na světovém trhu, především pak z její volatility. Již v minulosti farmáři reagovali dynamicky na pohyb světové ceny kakaa. Při zvýšení ceny zasadily kakao na větší ploše často na úkor původního deštného pralesa. Při poklesu ceny, kdy už se jim produkce nevyplatila často nechali plantáže bez ladem. Kakaovníky, které jsou jinak velmi náročné na pracovní sílu, tak byly znehodnoceny a stejně tak půda. Když světové ceny opět stouply, farmáři spíše než aby znovu kultivovali tuto půdu, vykácely a vykácely další kus deštného pralesa. Také tenhle proces je příčinou toho, že do roku 2000 zmizelo více než 8 milionů hektarů tropického deštného pralesa. V zemích západní Afriky je to dnes velice znatelné. V této oblasti zůstal velmi malý podíl původního deštného pralesa. Další významný důsledek pěstování je ubývání biodiverzity, což souvisí s ekologicky neudržitelnou produkcí s velkou závislostí na umělých hnojivech a pesticidech. Intenzivní produkce s využíváním chemických prostředků navíc velmi znečišťuje půdu a podzemní vodu.

Odpovědí na negativní dopady pěstování kakaa na společnost i životní prostředí je systém certifikované produkce. Nejznámější a nejpoužívanější je označení Fair Trade, které zaručuje spravedlivé ceny pro farmáře a zároveň vylučuje dětskou práci při produkci. Dalšími významnými certifikáty v kakaové produkci jsou organické certifikáty Rainforest Alliance a UTZ Certified, které se zaměřují především na udržitelnost pěstování a zvyšování produkce s minimálním používáním chemických prostředků. Ačkoli certifikáty ukazují velmi pozitivní výsledky na jednotlivých farmách a v oblastech s certifikovanými farmami, podíl na světové produkci je stále minimální. Nicméně počet certifikovaných farmářů za posledních několik let výrazně vzrostl. Největší překážkou pro rozvoj větší Fairtradové a organické produkce jsou pro farmáře poplatky, které musí zaplatit, aby mohl pod tímto certifikátem prodávat svou úrodu. Navíc se farmáři s certifikovanou produkcí často setkávají s tím, že nemůžou svou úrodu na trhu za vyšší cenu, která plyne z certifikace prodat. Stejně tak v rozvinutých zemích je nákup certifikované čokolády oproti necertifikovanému produktu minimální.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ:

- ABBOTT, Philip. *Towards More Socially Responsible Cocoa Trade* [online]. 2002. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/14603/1/wp03-03.pdf>
- AFRANE, George, NTIAMOAH, Augustine. *Use of Pesticides in the Cocoa Industry and their Impact on the Environment and the Food Chain* [online]. 2011. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.intechopen.com/books/pesticides-in-the-modern-world-risks-and-benefits/use-of-pesticides-in-the-cocoa-industry-and-their-impact-on-the-environment-and-the-food-chain>
- AFRANE, George, NTIAMOAH, Augustine. *Environmental Impacts of Cocoa Production and Processing in Ghana: Life Cycle Assessment Approach* [online]. 2008. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.cocoaconnect.org/sites/default/files/publication/Environmental%20impact%20of%20cocoa%20life%20cycle%20assessment.pdf>
- AMOO, DR. Philip K.. *Hazardous Child Labour Activity Framework For the Cocoa Sector in Ghana* [online]. 2008. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.cocoainitiative.org/en/documents-manager/english/50-hazardous-activity-framework-for-ghana-2008/file>
- BAH, Abu Bakaar. *Democracy and Civil War: CITIZENSHIP AND PEACEMAKING IN CÔTE D'IVOIRE* [online]. 2010. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=6&sid=cd58a5eb-9d63-4b83-a267-d46ee16a0909%40sessionmgr198&hid=115>
- BBC. *Ivory Coast Profil* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-africa-13287216>
- BERRY, La Verle. *Ghana: A Country Study*. Washington: GPO for the Library of Congress [online]. 1994. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://countrystudies.us/ghana>
- BOONE, John La. *Around the World of Food: Adventures in Culinary History*. New York: iUniverse, Inc. 2006. ISBN-13: 978-0-595-38968-1
- CIA. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook: Côte d'Ivoire*. [online]. 2015a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/iv.html>
- CIA. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *The World Factbook: Ghana*. [online]. 2015b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gh.html>
- CLAY, Jason W.. *World Agriculture and the Environment: A commodity by commodity guide to impacts and practice*. Washington D. C.: Island Press. 2004. ISBN 1-55963-367-0
- CNN. *Dutchman: Jail me, I ate slave-made Ivory Coast chocolate* [online]. 2007. [cit. 2015-05-

14]. Dostupné z:
http://wordsmith1984.typepad.com/the_wordsmith/2007/02/dutchman_jail_m.html
 COSA. *Rainforest Alliance Certification on Cocoa Farms in Côte d'Ivoire* [online]. 2012. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.rainforest-alliance.org/sites/default/files/publication/pdf/ra-certification-cocoa-cote-divoire-cosa_0.pdf
 CountryWatch, Inc.. *Cote d'Ivoire: Country Review* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.countrywatch.com/Content/pdfs/reviews/B36LQ863.01c.pdf>
 DAND, Robin. *The International Cocoa Trade*. 2. vydání. Cambridge: Woodhead 1995. ISBN 18-557-3089-8
 DETTONI, Jacopo. *Ivory Coast: A Chocolate War?* [online]. 2011. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://thinkafricapress.com/article/ivory-coast-chocolate-war>
 DOMENICI, Davide. *Mayové: poklady starobyklých civilizací*. Praha: Euromedia Group, 2006. ISBN 8024217139
 EVROPSKÝ PARLAMENT. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 14. března 2012 o dětské práci v odvětví kakaá* [online]. 2012. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0080+0+DOC+XML+V0//CS>
 FACTFISH. *Data: Cocoa beans, area harvested (hectare) - for all countries* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.factfish.com/statistic/cocoa%20beans%2C%20area%20harvested>
 FAIR TRADE USA. *Fair Trade Certified™ COCOA Review 2010-11* [online]. 2011. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://fairtradeusa.org/sites/default/files/Cocoa_Impact_Report.pdf
 FAIRTRADE ČESKO A SLOVENKO. *PLNÉ ZNĚNÍ 10 PRINCIPŮ FAIR TRADE PODLE WFTO* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.fairtrade-cesko.cz/#!/fair-trade/principy/plne-zneni>
 FAIRTRADE INTERNATIONAL. *MONITORING THE SCOPE AND BENEFITS OF FAIRTRADE SIXTH EDITION 2014* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://maxhavelaarfrance.org/newsletter/econews4/pdf/monitoring.pdf>
 FAOSTAT. *Data: Crops: Cocoa beans* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://faostat3.fao.org/browse/Q/QC/E>
 FELL, Anne M.. *Trade Liberalization and Environmental Justice in the Ivorian Cocoa Industry* [online]. 2007. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://digitalcommons.iwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=intstu_honproj
 FRANZEN, Margaret, MULDER, Monique Borgerhoff. *Ecological, Economic and Social Perspectives on Cocoa Production Worldwide* [online]. 2007. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:

http://worldcocoafoundation.org/wp-content/files_mf/franzen2007.pdf

GEOHIVE. *Côte d'Ivoire: General Information* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.geohive.com/cntry/coteivoire.aspx>

GHANA STATISICAL SERVICE. *Ghana Living Standard Survey Round 6: Child Labor Report* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:

http://www.statsghana.gov.gh/docfiles/glss6/GLSS6_Main%20Report.pdf

BAYE, Chris, GROSSMAN-GREENE, Sarah. *A brief history of cocoa in Ghana and Côte d'Ivoire* [online]. 2009. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: [http://npecl.gov.gh/Downloads/A](http://npecl.gov.gh/Downloads/A%20Brief%20History%20of%20Cocoa%20in%20Ghana%20and%20C%3%B4te%20d)

[%20Brief%20History%20of%20Cocoa%20in%20Ghana%20and%20C%3%B4te%20d%20E2%80%99Ivoire.pdf](http://npecl.gov.gh/Downloads/A%20Brief%20History%20of%20Cocoa%20in%20Ghana%20and%20C%3%B4te%20d%20E2%80%99Ivoire.pdf)

HARTEMINK, Alfred E.. *Nutrient stocks, nutrient cycling and soil changes in cocoa ecosystems: a review* [online]. 2005. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:

http://www.researchgate.net/profile/Alfred_Hartemink/publication/222412435_Nutrient_Stocks_Nutrient_Cycling_and_Soil_Changes_in_Cocoa_Ecosystems_A_Review/links/00b4951f9244d28a46000000.pdf

HOKROVÁ, Marie. *Mezinárodní obchod se zemědělskými komoditami – dopady na rozvojové země*. [online]. 2007. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/28-mezinarodni-obchod-se-zemedelskymi-komoditami-dopady-na-rozvojove-zeme.html>

CHAPAGAIN, HOEKSTRA. *Water footprints of nations Volume 1: Main Report* [online]. 2004. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://waterfootprint.org/media/downloads/Report16Vol1.pdf>

CHOCOLATE MANUFACTURES ASSOCIATION. *Harkin-Engel Protocol* [online]. 2001. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.cocoainitiative.org/en/documents-manager/english/54-harkin-engel-protocol/file>

ICCO. *International Cocoa Organization: Chocolate Industry* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.icco.org/about-cocoa/chocolate-industry.html>

ICCO. *International Cocoa Organization: Growing Cocoa* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.icco.org/about-cocoa/growing-cocoa.html>

ICCO. *THE WORLD COCOA ECONOMY: PAST AND PRESENT* [online]. 2012a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.icco.org/about-us/international-cocoa-agreements/doc_download/442-the-world-cocoa-economy-past-and-present-26-july-2012.html

ICCO. *Study on the costs, advantages and disadvantages of cocoa certification* [online]. 2012b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.icco.org/about-us/international-cocoa-agreements/doc_download/302-study-on-the-costs-advantages-and-disadvantages-of-cocoa-certification-october-2012.html

ILO. *The twin challenges of child labour and educational marginalisation in the ECOWAS*

region [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:
<http://www.ilo.org/ipecinfo/product/download.do?type=document&id=25517>

ILO. *Marking progress against child labour: Global estimates and trends 2000-2012* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---ipec/documents/publication/wcms_221513.pdf

ILO. *C182 - Worst Forms of Child Labour Convention* [online]. 1990. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_ILO_CODE:C182

ILO. *C138 - Minimum Age Convention* [online]. 1973. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138

ILRF. *Industries: Cocoa: Background* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.laborrights.org/industries/cocoa>

ILRF. *THE FAIRNESS GAP: Farmer Incomes and Root Cause Solutions to Ending Child Labor in the Cocoa Industry* [online]. 2004. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.laborrights.org/sites/default/files/publications/Fairness%20gap_low_res.pdf

INSIGHT ON CONFLICT. *Ivory Coast: Conflict Profil* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.insightonconflict.org/conflicts/ivory-coast/conflict-profile/>

IRIN. *Côte d'Ivoire cocoa farmers welcome state imposed prices* [online]. 2012. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.irinnews.org/report/96731/cote-d-ivoire-cocoa-farmers-welcome-state-imposed-prices>

KOLAVALLI, Shashi, VIRGERI, Marcella. *COCOA IN GHANA: SHAPING THE SUCCESS OF AN ECONOMY* [online]. 2010. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/AFRICAEXT/Resources/258643-12717>

LACINA, Karel. *Nejnovější dějiny Afriky*. Praha: Svoboda. 1987.

MAKE CHOCOLATE FAIR!. *Cocoa prices and income of farmers* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://makechocolatefair.org/issues/cocoa-prices-and-income-farmers-0>

MOHAN, Sushil, CHOUDHURY, Homagni, KHORANA, Sangeeta. *Why developing countries have failed to increase their exports of agricultural processed products* [online]. 2013. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=417781f6-0503-4fe6-8e12-a9b280cd4ee7%40sessionmgr4001&hid=4209>

MONGABAY. *COTE D'IVOIRE (IVORY COAST)* [online]. 2006a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://rainforests.mongabay.com/20cotedivoire.htm>

MONGABAY. *STATISTICS: Ghana* [online]. 2006b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://rainforests.mongabay.com/deforestation/archive/Ghana.htm#4-change>

KIRKHOEN, Steven R., MULL, L. Diane. *Child Labor in Ghana Cocoa Production: Focus upon Agricultural Tasks, Ergonomic Exposures, and Associated Injuries and Illnesses* [online]. 2005. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1497785/pdf/phr00104000649.pdf>

MRPHY, Dennis J.. *People, plants, and genes : the story of crops and humanity* [online]. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-920714-5

NEILSON, Jeff. *Chocolate: a global Value Chain of a tropical commodity* [online]. 2010. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=208e6dcc-feca-4223-ac7c-680028dda011%40sessionmgr4005&hid=4209>

NIEBURG. *UTZ Certification is our weapon against cocoa deficit* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.confectionerynews.com/Commodities/UTZ-Certification-is-our-weapon-against-cocoa-deficit>

OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY. *Learn More About Trade in Cote d'Ivoire* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/civ/>

OHCHR. *UN Convention on the Rights of the Child* [online]. 1990. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>

POLÍVKA, František. *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*. Praha : Volvox Globator, 1996. ISBN 8072070258

PRESCOTT, William H.. *Dějiny dobytí Mexika*. Praha: Orbis, 1956.

RAINFOREST ALLIANCE. *The Rainforest Alliance Demonstrates Significant Growth in 2011* [online]. 2011. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.rainforest-alliance.org/newsroom/press-releases/annual-growth-2011>

RAINFOREST ALLIANCE. *Rainforest Alliance: About Us* [online]. 2015a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.rainforest-alliance.org/about>

RAINFOREST ALLIANCE. *Field Journal: Ghana* [online]. 2015b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.rainforest-alliance.org/work/agriculture/cocoa/vida>

REID, Richard J.. *Moderní dějiny Afriky*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3079-0

SALAAM-BLYTHER, Tiaji. *Child Labour in West African Cocoa Production: Issue and U. S, Policy* [online]. 2005. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://nationalaglawcenter.org/wp-content/uploads/assets/crs/RL32990.pdf>

SCHRAGE, Elliot J., EWING, Anthony P.. *The Cocoa Industry and Child Labour* [online]. 2005. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://index.justice.gov.il/Units/Trafficking/MainDocs/The%20Cocoa%20Industry%20and%20child%20labour.pdf>

UNCTAD. *The World Cocoa Economy: Current Status, Challenges and Prospects* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:

http://unctad.org/meetings/en/Presentation/SUC_MEM2014_09042014_ICCO.pdf

THE FINANCIAL TIMES LTD. *Cocoa wars: Ivory Coast 'nationalises' its beans* [online]. 2011. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.ft.com/cms/s/0/2380a568-49b4-11e0-acf0-00144feab49a.html#axzz3Z5gWbByP>

MAUGH, Thomas H.. *Cacao was first used for alcohol, study finds* [online]. 2007. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://articles.latimes.com/2007/nov/13/science/sci-cacao13>

UNICEF. *Côte d'Ivoire: Statistics* [online]. 2013a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.unicef.org/infobycountry/cotedivoire_statistics.html

UNICEF. *Ghana: Statistics* [online]. 2013b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.unicef.org/infobycountry/ghana_statistics.html

USDA. *Ghana: Cocoa Report Annual* [online]. 2012. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Cocoa%20Report%20Annual_Accra_Ghana_3-15-2012.pdf

USDOL. *Child Labor in the Production of Cocoa* [online]. 2013a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://www.dol.gov/ilab/issues/child-labor/cocoa/>

USDOL. *Côte d'Ivoire: 2013 Findings on the Worst Forms of Child Labor* [online]. 2013b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/cote_divoire.htm

UTZ CERTIFIED. *UTZ Certified Impact Report Januar y 2014* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <https://utzcertified.org/attachments/article/26582894/utz-impact-report-web-1.pdf>

VALÍČEK, Pavel. *Užitkové rostliny tropů a subtropů*. Praha: Academia, 2002. ISBN 8020009396

WATER FOOTPRINT NETWORK. *Product gallery: Chocolate* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://waterfootprint.org/en/resources/interactive-tools/product-gallery/>

WORLD BANK. *Data* [online]. 2015. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx>

WORLD BANK. *Data: Cote d'Ivoire: Literacy* [online]. 2013a. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx#s_i

WORLD BANK. *Data: Cote d'Ivoire: Literacy* [online]. 2013b. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: http://databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx#s_i

WORLD COCOA FOUNDATION. *Cocoa Market Update* [online]. 2014. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z: <http://worldcocoafoundation.org/wp-content/uploads/Cocoa-Market-Update-as-of-4-1-2014.pdf>

WORLD VISION AUSTRALIA. *Chocolate's bitter taste: forced, child and trafficked labour in the cocoa industry* [online]. 2012. [cit. 2015-05-14]. Dostupné z:

https://www.worldvision.com.au/Libraries/DTL_fact_sheets/DTL_Cocoa_Factsheet.pdf